

Vergaderjaar 2013–2014

32 623

Actuele situatie in Noord-Afrika en het Midden-Oosten

Nr. 128

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 3 maart 2014

De vaste commissie voor Buitenlandse Zaken en de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking hebben op 16 januari 2014 overleg gevoerd met Minister Timmermans van Buitenlandse Zaken en Minister Ploumen voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over:

- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 13 januari 2014 over de geïntegreerde aanpak van de crisissituatie in Syrië en de regio, inclusief de humanitaire hulp (Kamerstuk 32 623, nr. 123);**
- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 18 december 2013 met de reactie op het verzoek inzake het toenemende sektarische karakter van het conflict in Syrië en de internationale reactie hierop (Kamerstuk 32 623, nr. 121);**
- **de brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 14 november 2013 inzake de reactie op het verzoek van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over effectiviteit noodhulp in Syrië alsmede de veiligheidssituatie voor hulpverleners (Kamerstuk 32 623, nr. 118);**
- **de brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 16 oktober 2013 inzake de reactie op de motie van het lid Schouw c.s. betreffende een meer actieve rol van de regering in de Europese coördinatie van hulp aan Syrië (Kamerstuk 32 623, nr. 116);**
- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 27 september 2013 inzake informatie over humanitaire hulp in het kader van de Syriëcrisis en over de opname van Syrische vluchtelingen door de golfstaten (Kamerstuk 32 623, nr. 114);**
- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 19 september 2013 inzake alternatieve volkenrechtelijke mandaten voor gebruik geweld in Syrië (Kamerstuk 32 623, nr. 110);**
- **de brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, d.d. 16 januari 2014 inzake bijdrage van**

6 miljoen euro als humanitaire hulp voor slachtoffers van de Syrische crisis (Kamerstuk 32 623, nr. 124).

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Eijsink

De voorzitter van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en
Ontwikkelingssamenwerking,
De Roon

De griffier van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Van Toor

Voorzitter: Van Bommel
Griffier: Van Toor

Aanwezig zijn acht leden der Kamer, te weten: Van Bommel, Ten Broeke, Omtzigt, De Roon, Servaes, Sjoerdsma, Van der Staaij en Voordewind,

en Minister Timmermans van Buitenlandse Zaken en Minister Ploumen voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, die vergezeld zijn van enkele ambtenaren van hun ministerie.

Aanvang 20.00 uur

De **voorzitter**: Dit overleg is gepland van 20.00 uur tot 23.00 uur, maar ik weet dat enkelen van u al eerder de vergadering moeten verlaten in verband met openbaarvervoerarrangementen. Wij gaan proberen daarmee rekening te houden. Gezien de tijd en de volle agenda, stel ik in eerste termijn een spreektijd voor van vijf minuten. Ik zie dat dit de goedkeuring van de leden kan wegdragen.

De heer **Servaes** (PvdA): Voorzitter. Voor de kerst besloten we in deze commissie tot het houden van een apart overleg over de burgeroorlog in Syrië, omdat het, als we ons reguliere rondje ellende in de wereld bij de Raad Buitenlandse Zaken (RBZ) doen, altijd weer voelt alsof we geen recht doen aan de situatie in dat land en aan hetgeen de internationale gemeenschap daar kan doen of niet kan doen. Ik ben dus blij dat we hier vandaag bij elkaar zitten. Ik dank de Ministers voor de brief die we hebben ontvangen ter voorbereiding op dit debat.

Tegelijkertijd moet ik daarbij een opmerking maken. Toen dit debat aangevraagd werd, was de hoop wel dat wij aan de vooravond zouden staan van een politieke conferentie die nou eindelijk eens een politieke doorbraak zou kunnen opleveren in de situatie ter plekke. Die conferentie zal plaatsvinden. Ze wordt de conferentie van Genève genoemd, maar zal plaatsvinden in Montreux, naar ik heb begrepen; nou ja, de steden liggen aan hetzelfde meer. Eerlijk gezegd ben ik niet erg hoopvol vandaag, maar we hebben nog een aantal dagen te gaan. Er vinden voorbereidende bijeenkomsten plaats. Minister Kerry van de VS ontmoet Minister Lavrov van Rusland, VN-gezant Brahimi ontmoet anderen, maar het ziet er gewoon niet goed uit. Daar moeten we eerlijk over zijn.

De strijd in Syrië is heviger dan ooit. Wij lazen vandaag nog berichten over slachtoffers, met name in het noorden van het land. Het aantal slachtoffers wordt al niet meer bijgehouden door de VN. Het aantal vluchtelingen binnen en buiten het land nadert inmiddels de 10 miljoen, de helft van de Syrische bevolking. Het is om wanhopig van te worden. Dat is het al langer, maar de wanhoop neemt alleen maar toe. De deelname van de verschillende partijen aan de conferentie is nog hoogst onzeker. We weten niet of regionale spelers aanwezig zullen zijn en op welk niveau zij dan aanwezig zullen zijn; neem Iran. Belangrijker nog: van de verschillende spelers uit Syrië zelf is hoogst onzeker wie er aanwezig zullen zijn. Ik las zojuist nog het bericht dat de Syrische Nationale Coalitie, de groep waarvan wij nog verwachten dat deze op een constructieve manier kan praten over de toekomst van het land, heeft aangekondigd weg te blijven van de conferentie. Ik hoop dat deze coalitie de komende dagen op andere gedachten gebracht kan worden, maar het is een teken aan de wand en geen positief teken.

Het grootste probleem is volgens mij dat er op dit moment nog geen enkele consensus bestaat over waar Syrië naartoe moet. Naar welke oplossing wordt er toegewerkt? In de donkerste periode van ons eigen continent van de laatste paar decennia, de vreselijke oorlog in Joegoslavië, hadden we toen we richting het Dayton-akkoord gingen, in ieder geval nog wel een idee van de contouren. Het was niet best, het was

moelijk, maar wij dachten wel: dit zouden de contouren kunnen zijn van een voorlopige oplossing, van een staakt-het-vuren, van een indamming van het conflict. Die contouren zie ik nu niet. Sterker nog, een van de belangrijkste vragen die nu in het debat gesteld worden in de internationale en nationale media, is of we niet toch door moeten met Assad. Alleen al het feit dat je dat zou moeten overwegen, voelt als een ongelooflijke stap terug. Ik ben blij dat het kabinet in de brief hierover nog steeds kristalhelder is: voor iemand die zo veel bloed aan zijn handen heeft, die zo veel verantwoordelijkheid draagt voor deze ellende, kan geen plaats zijn in een Syrië van na de oorlog, als er een einde aan de oorlog komt. Er is dus weinig optimisme; er is een beetje hoop, tegen beter weten in. Laat ik het zo maar samenvatten. Vanzelfsprekend hoor ik graag van de Minister van Buitenlandse Zaken hoe hij tegen de laatste ontwikkelingen aankijkt, hoe hij denkt misschien toch nog partijen aan tafel te kunnen krijgen en hoe de Amerikanen, Brahimi en anderen tot een soort eindsprint kunnen worden bewogen.

Ik ga verder met wat Nederland doet om politiek bij te dragen. Als je de lijst van activiteiten bekijkt, voelt het alsof we verschrikkelijk veel doen. We kijken steeds naar verschillende onderwerpen, niches, waaraan Nederland een bijdrage kan leveren. Dat doet Nederland ook. Ik denk dat dit ontzettend goed is. In het grotere geheel voelt het echter alsof het niet zo veel uitmaakt, alsof het nauwelijks bijdraagt aan wat er echt moet gebeuren. Dat wil absoluut niet zeggen dat we onze inspanningen zouden moeten matigen. Ik denk dat we door moeten gaan, precies op de onderwerpen waarop we al actief zijn.

Het eerste onderwerp is de betrokkenheid van vrouwen bij het politieke proces. Ik heb veel lof voor de bijeenkomst die de afgelopen dagen georganiseerd is. Hoe wordt er vervolg gegeven aan de conclusies die daar getrokken zijn? Hoe krijgen vrouwen een plek aan tafel?

Het tweede onderwerp is accountability en straffeloosheid. We spraken er net al even over betreffende de rol van Assad zelf, maar we weten allemaal dat alle partijen een belangrijke rol spelen in de vreselijke dingen die er gebeuren. Andere steun die we geven, aan Brahimi, aan het werk van de OPCW onder leiding van Sigrid Kaag en aan de ongewapende oppositie, moet zeker doorgaan.

Het gaat natuurlijk niet alleen om politiek. Het gaat vooral om de humanitaire nood. Naarmate het conflict langer duurt, zal de nood langduriger en groter zijn. Bij de Syriëconferentie in Koeweit hebben we gelukkig gezien dat landen bereid zijn om bijdragen te leveren, al weten we nog niet of die vele honderden miljoenen voldoende zullen zijn. Ook Nederland levert ruimhartig. Ik hoop dat we dat ruimhartig blijven doen. Ik moet zeggen dat ik door alle cijfers de weg soms een beetje kwijt ben. Ik kan mij niet anders voorstellen dan dat we dit jaar, waarin de ellende niet kleiner maar eerder groter zal worden, minstens zo veel zullen geven als vorig jaar. Kan de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking dit bevestigen?

Ik ga afsluiten. Belangrijke aspecten – ik ben ervan overtuigd dat mijn collega's daarop ook zullen ingaan – zijn de toegang, de vreselijke uithongering en de semipermanente status van de vluchtelingenkampen. Deze zaken vragen aandacht.

Tot slot. We hopen dat er volgende week iets kan gebeuren in Montreux en dat daar het begin van een oplossing gevonden kan worden. Ik denk echter dat we ons langzaamaan de vraag moeten stellen: wat als het mislukt? Wat zijn de fall-backopties? Kan de Minister van Buitenlandse Zaken hier vanuit zijn perspectief op reflecteren?

De heer **Sjoerdsma** (D66): Voorzitter. 2014 markeert het vierde jaar van het Syrische conflict. Het is volgens mij verreweg het meest frustrerende debat dat wij in de Kamer voeren. Ik heb zo'n 50 RBZ's en zo'n 15 aparte debatten geteld waarbij dit onderwerp was geagendeerd, maar het is

moelijk om te zeggen dat er vooruitgang is, ondanks de creativiteit van regering en Kamerleden. Wij zoeken naar muizengaatjes om iets positiefs te kunnen betekenen in dit conflict, maar dat valt helaas toch te vaak tegen. Wij zoeken met elkaar naar oplossingen en wij doen nieuwe voorstellen, maar ondertussen loopt het aantal vluchtelingen met de dag op, wordt het land volledig kapotgeschoten en stopt de VN met het tellen van het aantal slachtoffers. Het is echt pijnlijk om te constateren hoe weinig wij kunnen betekenen voor de gewone Syrische burgers, van wie er nu 9 miljoen – dat is de helft – acuut hulp nodig hebben. Wij lezen dat 1 miljoen Syriërs honger lijden, dat de prijs van brood in twee jaar met 500% is gestegen en dat 3 miljoen kinderen niet meer naar school gaan. Ik denk dan ook dat wij moeten concluderen dat het de internationale gemeenschap niet lukt om de rode draden van dit conflict om te buigen. Wij zien een onbeweeglijke Assad, het tegenhouden van humanitaire hulp, militaire steun van omringende landen en een versplintering van de militaire oppositie. De lengte en diepte van het conflict nopen tot wanhoop.

Die wanhoop is zo erg, dat sommigen in de valkuil lijken te vallen van de keuze tussen ofwel Assad ofwel de jihadisten. Vorige maand waren er dan ook geruchten dat westerse landen niet langer zouden aandringen op het vertrek van Assad. Ik deel de gevoelens van de collega naast mij dat het goed is dat de Nederlandse regering zich er sterk voor uitspreekt dat Assad vertrekt. In de New York Times zei de oud-ambassadeur van de VS in Syrië, Ryan Crocker, dat het tijd wordt om weer met Assad te praten. Vandaag blijkt inderdaad dat westerse inlichtingendiensten Damascus hebben bezocht en hebben overlegd met het regime over de bestrijding van radicale jihadisten. De Syrische Nationale Coalitie reageerde verbijsterd op het feit dat de Britten, de Duitsers, de Fransen en de Spanjaarden werden genoemd. Kerry ontkent in alle toonaarden dat ook de Amerikanen met het regime in gesprek zijn. Kan de Minister van Buitenlandse Zaken ontkennen – ik hoop dat dit het geval is – dat Nederland hierbij op de een of andere manier betrokken is? Kan hij deze kwestie in Europees verband aanzwengelen? Ik heb alle begrip voor de zorgen – ik denk aan de val van Fallujah in Noordwest-Irak en de opmars van ISIS – maar desalniettemin lijkt het mij onwenselijk om met deze man in gesprek te gaan. Deelt de Minister de mening dat wij niet de keuze hebben tussen ofwel Assad ofwel de extremisten, met name omdat Assad zelf een extremist is en zelf ook extremisme veroorzaakt? Vindt de Minister ook dat Nederland voor geen van beiden moet kiezen? Nederland kiest voor de Syrische civil society, die er overigens nog steeds is en die wij niet moeten laten vallen. Ik heb het dan over mensen als Razan Zaitouneh, iemand tegen wie niet alleen de Minister erg opkijkt, maar ik ook. Zij is onverbiddelijk tegenover het regime maar ook tegenover de jihadisten; zij wordt gehaat door radicalen van beide kanten. Dat zijn volgens mij de krachten die Nederland moet steunen. Daarop krijg ik graag een korte reactie.

Ik zei het al: het is pijnlijk om te zien dat wij die grote pijn niet kunnen stoppen. Wij moeten alles op alles zetten om die humanitaire ramp te verlichten. Daarover zijn wij het allemaal eens. De brief van het kabinet biedt daarvoor duidelijke aanknopingspunten. D66 steunt de vier sporen: het politieke spoor, het ontwikkelingsspoor, het veiligheidsspoor en het spoor van accountability. Dat staat buiten kijf. Ik heb nog wel een vraag over het politieke spoor en Genève 2. Ik zie een relatie met het project van chemische ontwapening. De afvoer van de chemische wapens verloopt uitermate langzaam; mijlpalen worden op dit moment niet gehaald. Ziet de Minister van Buitenlandse Zaken hier een verband met Genève 2 en de relatief sterke positie van het regime van Assad? Hoe kunnen Nederland en de internationale gemeenschap ervoor zorgen dat Syrië zich ten minste aan deze duidelijke afspraken houdt?

Wat doen we samen aan de vluchtelingen? Met «samen» bedoel ik met name de Europese Unie. De 28 EU-landen met gezamenlijk 500 miljoen inwoners nemen samen minder dan 20.000 vluchtelingen op; 70% van dat aantal wordt opgenomen door Zweden en Duitsland. D66 vindt dat onevenwichtig. Hoe gaan wij daar in Europees verband mee om? Hoe coördineren wij hulpbudgetten? Bij de donorconferentie in Koeweit werd ruimhartig gegeven, maar Nederland gaf 6 miljoen. Ook op dit punt herhaal ik graag de woorden van mijn buurman. Zou Nederland niet op zijn minst hetzelfde moeten geven als vorig jaar? Zouden wij voor de voorspelbaarheid van de hulp en gezien het feit dat de VN zegt dat zelfs deze ruimhartige giften niet voldoende zijn, niet aan het begin van het jaar duidelijk moeten maken wat wij aan Syrië geven? Ik denk dat het dan meer wordt dan die 6 miljoen, plus de 7 miljoen die voortvloeien uit het amendement van de heer Voordewind.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Voorzitter. De nu al tweeënhalf jaar durende Syrische burgeroorlog lijkt te zijn vastgelopen in een nieuwe en buitengewoon trieste status quo. De oorlog heeft volgens sommige schattingen al meer dan 100.000 Syriërs het leven gekost. De VN is, hoe tragisch, inmiddels gestopt met het bijhouden van het aantal doden, simpelweg omdat het niet meer te verifiëren valt. Regerings- en rebellentroepen maken zich schuldig aan enorm grove mensenrechtenschendingen. President Assad heeft chemische wapens ingezet – dat is bewezen – en daarnaast maakt hij in door rebellen gecontroleerde gebieden gebruik van willekeurige en disproportionele bombardementen en zelfs van verhoorgering. Assad hoopt zo de rebellegezinde dorpen te doen overlopen. Deze week wordt gesproken over Genève 2 of Montreux, maar door de ontbrekende wil van alle partijen om grote concessies te doen, wordt er van de vredesbesprekingen eigenlijk niets verwacht. Ik heb zelfs begrepen dat de oppositie nog niet eens weet of zij in Montreux wil komen opdagen. Kan de Minister van Buitenlandse Zaken daarover iets zeggen? De Kamer heeft regelmatig over de toestand in Syrië gesproken; collega's hebben dat ook al aangegeven. Eerst hebben wij veelvuldig gedebatteerd over het Europese wapenembargo en de opvang van vluchtelingen, toen over de verschrikkelijke inzet van chemische wapens, daarna over de OPCW-ontwapeningsmissie en de brute oorlogsmisdaden van de strijdende partijen, waaronder het Syrische regeringsleger en nu ook het aan Al Qaida gelieerde ISIS. De VVD steunt de ontwapeningsmissie en de humanitaire inspanningen in VN-verband. Wij vinden het goed dat Nederland ondertussen al 67 miljoen euro – ik geloof dat dat het bedrag is – heeft uitgegeven aan noodhulp. Voor de OPCW-ontwapeningsmissie heeft Nederland al twee keer 1,5 miljoen uitgetrokken. Met die inspanningen waren en zijn wij blij, maar ik zeg erbij: Nederland trekt telkens de knip, terwijl er andere landen zijn die niet thuis geven. Hoe staat het met de pogingen om in ieder geval voor de ontwapeningsmissie en ook voor de bekostiging van de OPCW internationaal brede financiële steun te krijgen? Mijn fractie heeft begrepen dat het Syrische chemischewapenarsenaal op zee zal worden vernietigd en dat de missie volgens schema verloopt. Kan de Minister van Buitenlandse Zaken dit bevestigen? Kan hij daarnaast melden of de financiering helemaal rond is? Ik kom op de vredesbesprekingen. Wij ondersteunen natuurlijk de diplomatieke weg en de besprekingen die, hopelijk, vanaf woensdag zullen plaatsvinden. Er is simpelweg geen militaire oplossing mogelijk voor de burgeroorlog in Syrië. Wel wil ik de Minister vragen of hij het onder meer met Minister Lavrov, zijn Russische collega, eens is dat Iran eigenlijk niet mag ontbreken aan de onderhandelingstafel. De VVD heeft van meet af aan de positie betrokken dat het niet zonder Iran kan. Spoilers moeten helaas aan tafel. Is de Minister ook van mening dat de burgeroorlog slechts beëindigd kan worden met de betrokkenheid en aanwezigheid van Iran?

Ik heb ook nog enkele vragen voor de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. In de brief over de geïntegreerde aanpak in Syrië kwam ik enkele opvallende opbouwgeden tegen. Zo heeft de regering geld vrij gemaakt voor duurzaam herstel van watervoorzieningen en versterking van het lokaal bestuur in Syrië. Tegelijkertijd las ik dat de laatste grensovergang naar het zwaarst getroffen gebied rondom Aleppo, Bab al-Salama, op het punt staat om overgenomen te worden door ISIS. Hoe moet ik dat zien? In mijn inleiding heb ik gezegd dat zelfs het tellen van de doden is gestopt. Mene wij dan nog daar werkelijk zinvolle projecten te kunnen uitvoeren? Ik kan dat heel moeilijk met elkaar rijmen. Kan de Minister mij daarover meer duidelijkheid geven? Kan er überhaupt sprake zijn van opbouw in een land dat geen land meer is en dat kapotgeschoten is, zoals collega Sjoerdsma zei? Ik zou graag weten hoe die inspanningen van OS zich verhouden tot deze uitzichtloze achtergrond.

ISIS, de Islamitische Staat van Irak en Syrië, lijkt een steeds groter probleem te worden. De aan Al Qaida gelieerde militias zijn onbeheersbaarder dan ooit en zijn inmiddels een grensoverschrijdend probleem door de chaos in Irak. Jihadisten komen als vliegen op de stroop af op ieder machtsvacuüm in het Midden-Oosten. Hetzelfde zien we in Irak, Libanon en andere landen waar de chaos heerst. ISIS beheerst verschillende fundamentele grensovergangen en staat zelfs op het punt de enig overgebleven noodhulproue naar Syrië, via Bab al-Salama, te beheersen, zoals ik net heb beschreven. Kan de Minister aangeven of die verontrustende berichten over de groei van ISIS kloppen? Hebben wij daar zelfstandige informatie over, bijvoorbeeld via de speciale gezant, de heer Kurpershoek? In hoeverre ziet de Minister wat mijn fractie meent te zien, namelijk dat ISIS duidelijk een heel groot gevaar voor de hele regio gaat vormen? Wat kan er volgens de Minister in internationaal verband worden gedaan om deze jihadistische beweging in te dammen?

Tot slot ga ik in op de internationale noodhulpinspanningen. Er schijnen nog onvoldoende gelden te zijn om vluchtelingen van de broodnodige noodhulp te voorzien. Elke euro is daar keihard nodig. Kan de Minister aangeven hoe groot het tekort is? Daarnaast wil ik – dat heb ik al eerder aangekaart, bij de begrotingsbehandeling van Buitenlandse Zaken – aandacht vragen voor het UNHCR-noodfonds, dat men ook in Syrië probeert in te zetten. Het CERF (Central Emergency Response Fund) is nu en eigenlijk altijd – het is structureel – onvoldoende gekapitaliseerd om bij een opeenstapeling van humanitaire problemen de hulp te bieden die echt noodzakelijk is, zonder dat er eerst met de pet wordt rondgegaan. Nederland trekt dan, zoals iedereen weet, vaak terecht en braaf de portemonnee, maar het zou veel beter zijn als de internationale gemeenschap dit fonds eindelijk eens zou kapitaliseren, zodat telkens met de pet rondgaan niet noodzakelijk is. Heeft de Minister al iets ondernomen in het kader van mijn oproep sinds de begrotingsbehandeling? Is dit ook een punt dat wij bijvoorbeeld opbrengen in het kader van de agenda voor onze kandidatuur voor de Veiligheidsraad? Ik denk dat het noodzakelijk is als echt alternatief voor die voortdurende scheuten van noodhulp waarop geen enkele internationale organisatie een planning kan baseren.

De heer **De Roon** (PVV): Voorzitter. Ik vrees dat ik het sombere beeld dat de vorige sprekers hebben geschetst, niet kan verbeteren. Ook ik zie het gitzwart in. Hoe je dit dossier ook bekijkt, van welke kant je het ook benadert, er is gewoon geen lichtpuntje in te ontdekken; althans, voor mij niet.

Wij hebben gisteren gesproken met een aantal mensen van Syrische afkomst die in Nederland wonen en zich inspannen om het lot van de Syriërs daar en in de vluchtelingenkampen wat te verlichten. Ik ben echt geschrokken van de mededeling dat het volgens hen nog wel tien jaar kan duren voordat de mensen uit de vluchtelingenkampen weer terug naar

huis zouden kunnen. Dat is een vreselijk beeld. Dat de strijd in Syrië misschien nog wel tien jaar doorgaat, is bijna onvoorstelbaar. De wreedheid van die gedachte overschrijdt elke voorstelling die je je maar kunt maken.

Als ik de commentaren van de afgelopen weken bekijk die door allerlei deskundigen zijn losgelaten in kranten, in tijdschriften en op het internet, zie ik twee stromingen naar voren komen. De ene stroming zegt: wie het ook wint, of het nu Assad is of dat het nu die Al Qaida-achtige groepen zijn, het zal allemaal verlopen via een gigantisch bloedbad; als de strijd geëindigd is, zal er ook nog een gigantisch bloedbad volgen, wie er ook wint. Een andere stroming van commentatoren zegt: het is allemaal vreselijk, wie er ook wint, maar het is toch beter dat Assad wint dan dat de Al Qaida-achtige groepen winnen. Die gedachte, het idee dat de man die het allemaal heeft veroorzaakt, uiteindelijk zou winnen en dat de as Teheran-Bagdad-Damascus-Hezbollah zou winnen, is niet te verteren; dat ben ik met de vorige sprekers eens. De andere gedachte, namelijk dat de Al Qaida-achtige strijdgroepen zouden winnen, is echter ook niet goed verteerbaar; dat ben ik ook wel met de commentatoren eens. Uiteraard moeten wij allemaal afwachten hoe dat in het komende overleg, Genève 2, gaat verlopen. Een aantal mensen hier heeft al gezegd dat de vooruitzichten daarvan ook niet erg gunstig lijken te zijn. Dat standpunt deel ik. Desalniettemin meen ik dat wij dat toch moeten afwachten. Als dat niet goed verloopt, moeten wij toch gaan nadenken over hoe het dan verder moet. Dan moeten wij misschien toch ook willen nadenken – ik zou dat nu nog niet willen uitspreken – over hoe wij de minst slechte oplossing zouden kunnen bereiken. Met de minst slechte oplossing bedoel ik dan de oplossing die leidt tot het laagste aantal slachtoffers. Ik wil daar nu niet verder op doorgaan, want ik wil natuurlijk die slechte oplossing ook niet. Ik zou het liefste zien dat de verzetsgroepen die destijds in opstand zijn gekomen met als doel verbetering van de samenleving, democratisering, rechtsstaat en vrijheid, het pleit gaan winnen. Ik vraag de bewindslieden of er in alle redelijkheid nog enige verwachting is dat dat de uitkomst kan zijn. Kunnen wij daar nog vanuit gaan of moeten wij dat idee op dit moment, hoe kwalijk en pijnlijk dat ook is, vergeten?

Dit was een algemene beschouwing. Ik begrijp dat ik nog één minuut spreektijd heb. Dan zal ik nog heel kort ingaan op een ander punt. Ik heb begrepen dat de regering zich, naar mijn mening terecht, een bescheiden rol aanmeet: kleinschalige projecten ten aanzien van vluchtelingen hulp en ondersteuning van politieke trajecten op bepaalde punten. Het is niet waarschijnlijk dat dat allemaal goed gaat verlopen. Een van de kleinschalige projecten betreft het steunen van vrije media en evenwichtige berichtgeving. Harold Doornbos heeft dat een halfjaar geleden al gefileerd in de Volkskrant. Hij zei: objectief een conflict verslaan als je vluchteling bent, je dorp is uitgemoord en je je dierbaren bent verloren, vergeet het maar. Het zogenaamde «informatie dubbelchecken», wat ook het doel zou zijn, werkt gewoon niet in Syrië. De telefoons doen het niet en als je je eigen stad uitrijdt, word je bij het eerste beste checkpoint uit je auto getrokken en word je keel doorgesneden. Dat dubbelchecken, wat natuurlijk een goed uitgangspunt is voor goede media, zit er eigenlijk ook niet in. Hoe goed de bedoelingen ook zijn van dit soort projecten, de PVV ziet daar eigenlijk weinig in.

Mijn spreektijd is nu ongetwijfeld voorbij. Daarom zal ik het hierbij laten, hoewel er nog veel meer over te zeggen zou zijn.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Voorzitter. De collega's hebben al stilgestaan bij de verschrikkelijke situatie waarvan op dit moment sprake is in Syrië. Er zijn inmiddels 130.000 slachtoffers. Negen miljoen mensen zijn ontheemd, dat is bijna de helft van de inwoners van het land. De helft van de inwoners is op drift en drie miljoen hebben buiten de grenzen

opvang gezocht. Het conflict dreigt verder te vervagen en in chaos te belanden. Voorheen dacht het Westen de oppositiegroepen nog redelijk in beeld te hebben of in elk geval een aantal oppositiegroepen te kunnen ondersteunen. De Britten en de Fransen overwogen zelfs om wapens te leveren. Nu is het beeld veel diffuser en chaotischer. Gelukkig zijn die wapenleveranties – althans formeel, voor zover wij weten – niet doorgedaan. Ik ben vorig jaar in Syrië geweest en heb zelf mogen zien hoe ingewikkeld het conflict is. Farouk spreekt argwanend over Al-Nusra en is daar zelfs mee in conflict, waar het gaat om de grensgebieden, de overgangen en de gebieden waar olie te halen valt. Daarnaast zijn de westerse geheime diensten blijkbaar met Damascus in overleg hoe moet worden omgegaan met de westerse jihadisten die actief zijn in Syrië. Wij hadden ons een paar maanden geleden misschien ook niet kunnen voorstellen dat die contacten er zouden zijn. Het Vrije Syrische Leger probeert de buitenlandse jihadisten het land uit te krijgen om alsnog voor Amerikaanse steun in aanmerking te komen.

Het enige lichtpuntje dat ik heb kunnen zien, is het opruimen van de chemische wapens. Althans, voor zover dat is waargenomen. De strijd gaat echter onverminderd door, ook met conventionele wapens. Er is dus nog steeds geen verlichting voor de mensen in Syrië.

Volgende week vindt er een conferentie plaats, maar er dreigen alweer donkere wolken boven Montreux. Een aantal oppositiegroepen dreigt nu af te haken. De Syrian National Council is een koepel van verschillende raden en groepen. Kan de Minister iets zeggen over de vertegenwoordiging van de Koerden? Ik heb begrepen dat de belangrijkste Koerdische vertegenwoordigers niet aanwezig willen zijn, mogelijk omdat zij dan moeten kiezen tussen een van de twee kampen: dat van Assad of dat van de coalitie. Datzelfde geldt eigenlijk ook voor de vertegenwoordiging van de christelijke minderheid. George Sabra zit natuurlijk in de Syrian National Council, maar die vertegenwoordigt met zijn achtergrond niet de veel bredere groep van de christenen. In de coalitie zitten ook een aantal individuele christenen. De grootste groep, met name Assyrische christenen, ziet zich echter niet vertegenwoordigd, ook omdat zij niet willen kiezen voor een coalitie die duidelijk tegen Assad is. Hoe zit dat met die twee grote minderheidsgroeperingen en hun vertegenwoordiging? Ziet de Minister nog mogelijkheden, mogelijk binnen EU-verband, om die twee belangrijke minderheidsgroeperingen toch op de een of andere manier mee te laten praten om ervoor te zorgen dat een zo groot mogelijk deel van de Syrische bevolking vertegenwoordigd wordt?

Ik heb nog een aantal andere vragen. Ik heb aangestipt dat de westerse veiligheidsdiensten kennelijk in contact zijn met Damascus. Geldt dat ook voor de Nederlandse veiligheidsdiensten? Hebben die contact gehad met Damascus, met het regime van Assad, en, zo ja, wat zijn de uitkomsten van dat overleg?

Op welke manier ondersteunen wij nu precies welke oppositiegroepen? Ik heb middels de brieven natuurlijk nota genomen van de verschillende activiteiten die wij ondernemen. Die zijn gericht op niet-gewapende oppositiegroepen. Kan de Minister iets specifiekere zijn over welke groepen dat precies behelst? Wij geven voor kopstukken trainingen via Instituut Clingendael. Welke kopstukken en vertegenwoordigers zijn dat? Ik hoor graag meer over welke oppositiegroepen wij precies steunen.

Er is 2 miljoen beschikbaar voor het herstel van watervoorzieningen. Dat is hartstikke goed, maar welke groepen beheren dan die 2 miljoen en hoe worden die verdeeld? Hebben wij daar duidelijk zicht op? Ik heb gezien hoe chaotisch het daar was, vooral in het noorden. Het ene dorp is in handen van de ene militie en het andere dorp van de Free Syrian Army, die weer wordt bevolkt door een andere militie, die vervolgens niet de beste woorden spreekt over de militie die in het volgende dorp zit. Het is allemaal zeer diffuus.

Zijn er ngo's uitgenodigd voor Genève 2? Hebben wij daar zicht op? De Minister heeft gezegd zich te willen inzetten voor vertegenwoordiging van vrouwengroeperingen, zoals hij dat ook heeft gedaan op de Algemene Vergadering Verenigde Naties in een side event. Hebben wij er zicht op dat die vrouwengroeperingen daadwerkelijk worden betrokken bij deze onderhandelingen, net als de door mij genoemde twee grote minderheidsgroepen?

Gisteren zag ik nog filmpjes van de mensen van Al-Nusra. Niet in Brussel, in Turkije of elders, maar hier in Den Haag en in Amsterdam. Zij demonstreerden en riepen mensen op om vooral af te reizen naar Syrië en mee te doen aan de jihadistische strijd. Zijn die filmpjes bekend? Ik neem aan van wel, want zij zijn openbaar en staan op YouTube. Wat doet de regering aan demonstraties van dit soort groeperingen en de verspreiding van hun boodschap? Ik neem nog altijd aan dat het oproepen tot de gewapende jihad strafbaar is.

In de brief staat dat de terugkeer van de jihadisten wordt gemonitord. Dat is prachtig, maar waarom worden ze niet gewoon opgepakt als ze terugkomen in Nederland? Althans, voor zover wij dat in beeld hebben en voor zover wij hard kunnen maken dat die mensen hebben deelgenomen aan de gewapende strijd? Als zij gemonitord worden, neem ik toch aan dat zij in beeld zijn. Deelnemen aan een vreemde gewapende strijd is volgens mij nog altijd strafbaar. Ik hoor hier graag een reactie op van de Minister van Buitenlandse Zaken.

Ik heb nog vragen over de hulpverlening. Hoeveel tijd heb ik nog, voorzitter?

De **voorzitter**: Maakt u het punt af over de hulpverlening.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Dank u wel, voorzitter. Wij hebben net weer gehoord van Minister Ploumen dat er 5 of 6 miljoen bijkomt. Dat is boven het bedrag van de VVD, vandaar dat wij er een extra briefje over hebben gehad. De Minister moet dat tegenwoordig melden van de VVD. Die 6 miljoen is hoofdzakelijk voor de VN, waarvoor alle begrip. De Minister gaat 7 miljoen besteden aan de ngo's die gaten kunnen dichten waar de VN eigenlijk geen hulp kan bieden vanwege crossborderhulp. Ik roep haar op om vooral die ngo's te blijven gebruiken, ook wanneer die 7 miljoen zijn besteed. De Minister zegt zelf altijd dat wij niet moeten sturen op kanaalhulp, maar dat wij moeten sturen daar waar de nood is. Dat ben ik helemaal met haar eens. Ik vraag haar dus om goed te blijven kijken. Daar waar de VN niet aanwezig kunnen of mogen zijn, moeten wij ngo's in het noodhulpgebied blijven inzetten.

De heer **Van der Staaij** (SGP): Voorzitter. Alle woordvoerders hebben vanavond al helder gezegd dat er sprake is van een buitengewoon schrijnende situatie in Syrië, een hartverscheurende situatie waar al heel veel mensen het slachtoffer van zijn geworden. Vooral vrouwen en kinderen zijn, zoals vaak bij conflicten, weer het grootste slachtoffer. Wij zagen recent weer berichten dat het hoogste aantal christenen is omgekomen in Syrië, wereldwijd gezien. Die zitten vaak klem tussen de verschillende partijen. Open Doors zei onlangs dat 1.213 christenen door gericht geweld om het leven zijn gekomen en dat was nog maar een minimale schatting.

Het is inderdaad gitzwart, met weinig lichtpuntjes. Toch ben ik blij dat wij vanavond weer bij elkaar zijn en niet in een soort doffe berusting de vraag stellen of wij het nog wel over Syrië moeten hebben, omdat er zo weinig vooruitgang is. Dat proef ik ook in de uitvoerige brief van de regering. Ik heb zeer veel waardering voor, zoals aan het eind van de brief staat, de niet-aflatende pogingen om ondanks alles te zoeken naar kansen en mogelijkheden om zowel politiek als humanitair toch een steentje bij te dragen. Dat is inderdaad bescheiden. Wij kunnen daar helaas niet direct

allemaal grote dingen van verwachten morgen of overmorgen, maar wij vervallen niet in doffe berusting onder het motto dat wij er toch allemaal niets aan kunnen doen. Wij blijven niet-aflatend zoeken naar de mogelijkheden die er zijn.

Ik heb waardering voor de uitvoerige brief die wij van de regering hebben gekregen.

Een lichtpuntje dat ik in de brief tegenkwam – het is door een aantal collega's al genoemd – is dat wij zien dat de extremistische ISIS, de aan Al Qaida gerelateerde krachten, steeds meer tegenkracht oproept, juist ook recent. Zijn er nog staten die steun verlenen aan die beweging, aan ISIS? Zo ja, welke staten zijn dat en worden zij daarop aangesproken? Positief is ook dat de enorme voorraad chemische wapens van Assad wordt ontmanteld. Dat is een zeer welkome ontwikkeling. In hoeverre kunnen wij er gerust op zijn dat dit proces geheel op de voorziene manier wordt uitgevoerd? Hoe staat het met het risico op verspreiding van deze wapens en de mogelijkheden van fabricage ervan?

Een onderwerp dat ook wordt aangekaart op verzoek van de commissie is hoe het nu zit met de verschuiving van politieke steun door verschillende landen van de rebellen naar het regime van Assad. De Ministers schrijven in de brief dat die veronderstelling ongegrond is en dat hier geen sprake van is. Kunnen zij daar toch nog wat nader op ingaan? Wij hebben namelijk ook gehoord – het kwam vanavond al naar voren – dat er meer samenwerking lijkt te zijn van westerse veiligheidsdiensten met het regime van Assad op een bepaalde manier.

Ik hoor ook graag nog wat meer over de gematigde oppositiebewegingen, waar Nederland zijn steun voor uitspreekt en die het in politieke zin wil versterken om ze voor te bereiden op onderhandelingen. Hoe ontwikkelt de gematigde Syrische oppositie zich? In het begin was er soms lastig een onderscheid te maken tussen de meer jihadistische elementen en de zogenaamde gematigde elementen. Hoe ontwikkelt dat zich? Kan de Minister daar zijn licht over laten schijnen?

Van de vredesconferentie die binnenkort zal worden gehouden, hebben wij helaas niet echt een heel hoge verwachting. Ik sluit mij aan bij vragen van de heer Voordewind, die ik korthedshalve niet allemaal zal herhalen, over groepen als Koerden en christenen die daarbij niet vertegenwoordigd lijken te zijn. Hoe zit dat? Wat kan daar nog aan worden gedaan om tot een betere vertegenwoordiging te komen?

Wat betreft humanitaire hulp, zag ik dat Nederland op een aantal manieren steun geeft aan bijvoorbeeld Turkse en Jordaanse onderwijsvoorzieningen voor Syrische vluchtelingen. Dat lijkt mij een goede benadering. Hoe kunnen wij ons steentje verder bijdrage aan wat er gebeurt aan opvang in de regio? Zijn daar nog meer wensen en mogelijkheden? Wij hoorden onlangs tijdens onze reis naar Israël over noodhospitelen voor Syrische oorlogsslachtoffers. Waar er in andere landen in de omgeving dat soort voorzieningen zijn, roep ik op om die zo mogelijk te ondersteunen.

De heer **Omtzigt** (CDA): Voorzitter. De crisis in Syrië gaat het vierde jaar in en wordt bloediger. Mijn collega's hebben dat al helder beschreven. Een lichtpuntje zou kunnen zijn dat er in Montreux iets gebeurt. Als men om de tafel zit, weet je nooit of er een doorbraak wordt bereikt. Het algemene beeld is echter gitzwart. De oorlog verspreidt zich door de regio als een uitslaande brand. Delen van Irak en Syrië zijn nu in handen van aan Al Qaida gelieerde organisaties. Het Iraakse leger heeft zelfs een nederlaag geleden in gevechten in steden als Fallujah en in de regio Anbar. De VS trekken zich militair terug en verliezen ook hun gematigde invloed op bijvoorbeeld Saudi-Arabië. Een potentieel brisante cocktail, namelijk een regionale oorlog tussen sjiieten en soennieten, behoort tot de reële mogelijkheden. Een politieke oplossing is dringend en urgent. Op dit moment is gelukkig de optie van militair ingrijpen van tafel. Er dreigde

even dat het Westen in zou grijpen, waarmee het de weg bereid zou kunnen hebben voor die aan Al Qaida gelieerde organisaties. Ik vroeg in het vorige debat al naar een mening over hetgeen Seymour Hersh heeft gepubliceerd, namelijk dat de regering van Obama zich schuldig heeft gemaakt aan een tunnelvisie en cherrypicking bij de bewijsvoering. Uit het VN-rapport blijkt dat er naast Ghouta meerdere chemische aanvallen zijn vastgesteld, waarvan naast burgers ook Syrische regeringstroepen het slachtoffer zijn geworden. Het hoofd van het VN-inspectieteam heeft opgeroepen tot nieuw onderzoek om de schuld-vraag te beantwoorden. Is de Minister het met Sellström eens? Hoe beoordeelt hij het VN-rapport? Ik wijs ook op een exclusief rapport dat afgelopen woensdag is verschenen, geschreven door een professor van het MIT en een voormalig wapeninspecteur van de VN. Zij hebben de feiten nog een keer bestudeerd en zeggen dat het bereik van de raketten op Ghuta zo veel geringer is dan eerst werd verondersteld dat eigenlijk de analyse van de VS over moet worden gedaan, waarmee de bewering dat Assad schuldig is op losse schroeven staat. Daarmee is overigens niet gezegd dat hij het niet heeft gedaan, laat ik dat er voor alle helderheid bij zeggen. Dat is namelijk ook niet bewezen. Hoe kijkt de Minister tegen deze rapporten aan? Is hij nog steeds van mening dat het met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid het regime is geweest? Wat betreft mijn volgende punt sluit ik aan bij wat de heer Voordewind heeft gezegd. Christenen en andere minderheden zijn al 2.000 jaar aanwezig in Syrië. Van deze minderheden vluchten zelfs nog meer mensen dan van andere groepen. Wij hebben geleerd – althans, wat mij betreft – van wat er bijvoorbeeld is gebeurd in 1922 bij het verdrag van Lausanne. Groepen werden niet genoemd in het vredesverdrag. Zij mochten nominaal terugkeren, maar zijn uiteindelijk niet naar Turkije teruggekeerd. Montreux ligt op een steenworp afstand van Lausanne. Het is lastig om te bedenken hoe wij dat moeten doen. Wil de Minister zich ervoor inzetten dat de minderheden expliciet worden genoemd als onderdeel van de Syrische samenleving en dat er een terugkeermogelijkheid komt die wordt gegarandeerd door de partners die daar aan tafel zitten?

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik hoorde de heer Omtzigt net zeggen dat op losse schroeven is komen te staan dat Assad zich zou hebben bezondigd aan het inzetten van chemische wapens. Dat zou een vrij verregaande conclusie zijn. Wij kennen de heer Omtzigt als iemand die zijn research altijd buitengewoon goed doet. Moet ik aannemen dat de nieuwe feiten waarover hij zegt te beschikken inderdaad niet alleen betrokkenheid van andere groepen zouden kunnen impliceren, maar ook met terugwerkende kracht het werk van het VN-inspectieteam, althans de conclusies daarvan, onderuithalen?

De heer **Omtzigt** (CDA): Het antwoord op de eerste vraag is ja en dat op de tweede is nee. Ja, de conclusie wordt er een stuk minder hard door. Er wordt echter ook geen conclusie getrokken over wie het wel gedaan zou hebben. Dat zeg ik er expliciet bij. De VN-opdracht was echter expliciet om te onderzoeken óf ze gebruikt waren, niet wie ze gebruikt hadden. Dat was ook het deficit. Ook de Nederlandse regering vond toen dat dat een tekortkoming was. Toen was het idee: beter een vorm van onderzoek dan geen onderzoek. Wij zitten nu wel met de vraag hoe wij deze zaken moeten beoordelen. Ik kan de rapporten laten zien. Ze zijn niet helemaal gespeend van alle geloofwaardigheid. Dat maakt het lastig. Voor alle duidelijkheid: er zijn genoeg aanwijzingen dat het regime van Assad, zeker met het dumpen van allerlei vaten op steden, oorlogsmisdaden begaat. Men moet mij hier niet verkeerd verstaan, als dat bepaalde partijen daar schoon met een oorlog bezig zijn. Dat geldt voor geen van de partijen. Het is wel goed dat wij hier om de juiste redenen de juiste besluiten nemen.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik zou die rapporten graag willen inzien. De andere collega's waarschijnlijk ook. Misschien is het goed als de heer Omtzigt ze aan het verslag laat toevoegen of ons even naar de bron verwijst, want ik ken die rapporten niet. Ik constateer – ik hoop althans dat ik dat juist heb gehoord – dat de heer Omtzigt vooral aan de regering vraagt om daar een appreciatie aan te geven, maar dat hij zelf de conclusie dat Assad rechtstreeks geïmpliceerd is, die vrij breed – niet alleen in Nederland, maar ook elders – is getrokken, niet echt op losse schroeven zet. Heb ik goed begrepen dat hij van mening is dat het onderzoek waar hij over beschikt, dat hij ons zal doen toekomen, mogelijk ook nog andere actoren kan impliceren?

De heer **Omtzigt** (CDA): Het tweede leidt wel automatisch tot de conclusie dat het eerste een stuk minder zeker is. Dat moet ik er wel bij zeggen. Nee, wij kunnen geen onderzoek doen op de grond. Dat is ons niet gegeven. Omdat we echter eerder snelle conclusies gezien hebben, ben ik hier wel huiverig voor. Dat zeg ik in alle oprechtheid. Voorzitter. In de brief staat niets over het wapenembargo dat geldt voor alle partijen in Syrië. Opheffing daarvan was vorig jaar al onverantwoordelijk en is dat nu nog meer. Is de Minister bereid, en zijn er mogelijkheden, om binnen de EU voor herinvoering daarvan te pleiten? Tevens ontbreekt in de brief een analyse van de rol van Turkije. Wapens en jihadstrijders lijken in groten getale de grens over te zijn gegaan naar Syrië. Collega Knops is in het debat over de patriots uitvoerig hierop ingegaan. Nu verschijnen er in de afgelopen twee dagen ook berichten in de Turkse media over de Turkse inlichtingendienst die een vrachtwagen vol wapens naar Syrië heeft gereden. De politie zou zijn tegengewerkt in haar optreden en kreeg instructies om de vrachtwagen niet te doorzoeken. Elf hulporganisaties in Syrië die werken met de gematigde oppositie bereiden een aanklacht voor tegen Turkije bij het EHRM wegens wapenleveranties. Syrië heeft een klacht ingediend bij de VN-Veiligheidsraad tegen Turkije. Vandaag zijn antiterreureenheden van de Turkse politie die leden van Al Qaida opgepakt hebben, ontslagen door de regering-Erdogan. Ook zouden politiechefs die de operatie leidden, vervangen zijn. Hoe beoordeelt de Minister deze berichtgeving? Is hij bereid om opheldering te eisen bij de Turkse regering, onze bondgenoot in NAVO-verband? Er zijn iedere keer weer aanwijzingen dat Ankara de jihadisten meer gesteund heeft dan naar buiten toe is toegegeven. De CDA-fractie is er dan ook voorstander van om bij het uitblijven van duidelijke antwoorden te pleiten voor een onderzoek van buiten. Ik kom tot slot te spreken over de humanitaire situatie. De belegering van wijken en steden als Yarmouk, Homs, Moudamia en oostelijk Goutha is dramatisch. Het gebruik van uithongering als wapen is een oorlogsmisdaad. Hoe staat het met onze resolutie voor een ICC-mandaat hierop? De CDA-fractie steunt volledig de inzet van 600 miljoen aan noodhulp. Er zijn berichten in de media dat het Assad-regime eindelijk crossing border humanitaire hulp gaat toelaten. Klopt dit? Zo nee, is de Minister bereid om de druk op te voeren op het regime om ervoor te zorgen dat hulpverlening in deze gebieden wordt toegelaten?

De **voorzitter**: Ik vraag de heer Van der Staaij om even het voorzitterschap over te nemen zodat ik namens de SP-fractie mijn inbreng kan leveren.

Voorzitter: Van der Staaij

De **voorzitter**: Het woord is aan de heer Van Bommel van de SP-fractie.

De heer **Van Bommel** (SP): Voorzitter. Ik zal proberen om niet te herhalen wat door vorige sprekers is gezegd, wat niet makkelijk zal zijn. Over de

vredesconferentie het volgende. Via Reuters bereikt ons het bericht dat de Amerikaanse Minister van Buitenlandse Zaken Kerry heeft uitgesproken dat de vredesconferentie moet leiden tot een routekaart tot een overgangsregering. Gelet op alle berichten over het wegblijven van verschillende groepen, waaronder mogelijk Iran, moet men zich afvragen of dat niet een overdreven of zelfs overspannen verwachting is van de vredesconferentie. Kan de Minister aangeven welke pogingen door de Amerikanen en anderen worden ondernomen om zo veel mogelijk landen en groeperingen aan die conferentie te laten deelnemen? Dat is namelijk een voorwaarde als ook maar enige kans van slagen daaraan wordt verbonden.

Een ander probleem met deze conferentie is de verwachting, of misschien zelfs eis, van sommige oppositiegroepen dat Assad op korte termijn moet vertrekken. Tegelijkertijd bereiken ons berichten dat westerse landen via hun geheime diensten overleggen met kringen rond Assad om te komen tot coördinatie van veiligheidsmaatregelen in de situatie dat sprake zou zijn van een overgangsregering. Is de Minister daarvan op de hoogte? Wat is de beoordeling van de Minister van de mogelijke situatie dat het regime van Assad wegvalt? Door velen is de angst uitgesproken dat dan jihadistische, aan Al Qaida gelieerde groeperingen het land overnemen. Dat schrikbeeld werkt goed bij het pleidooi van anderen dat Assad juist onderdeel van de oplossing moet zijn. Ik hoor graag een reactie van de Minister op dit punt.

Het blijft de SP-fractie zorgen baren dat er kennelijk nog steeds wapens gaan naar Syrië. Rusland en Iran maken zich schuldig aan zulke leveranties, maar ook Saoedi-Arabië en mogelijk andere landen. Kan de Minister bevestigen dat daarvan nog steeds sprake is? Zou het niet een idee zijn om opnieuw, ook op deze conferentie, te spreken over een wapenembargo? Daarbij zou ook Europa de bereidheid tot een wapenembargo moeten uitspreken, aangezien dat ook van andere landen in de regio wordt verwacht.

Op het punt van de chemische wapens bereiken ons positieve berichten over het programma dat wordt geleid door de Nederlandse Sigrig Kaag. Zijn er obstakels die kunnen worden aangewezen voor dat programma? Ik heb begrepen dat het tijdpad dat men daarvoor in gedachten heeft mogelijk niet wordt gehaald, maar er wel sprake is van de gewenste medewerking door het regime. Kan de Minister dat laatste bevestigen? In relatie tot de humanitaire hulpverlening zijn internationale organisaties het erover eens dat meer hulp nodig is. De VN hebben aangegeven dat er voor 2014 een recordbedrag van 4,7 miljard nodig is om de humanitaire nood te ledigen. Nederland heeft daar in de afgelopen periode, sinds de aanvang van het conflict, fors aan bijgedragen: in totaal voor meer dan 60 miljoen euro, waarvan de helft voor opvang in de regio. Verschillende hulporganisaties, waaronder Save the Children, wijzen op het grote belang van directe hulp aan kinderen. Er dreigt namelijk een hele generatie kinderen verloren te gaan. Bij de bijzondere procedure die we deze week hadden, werd ook verwezen naar de opvang in Nederland. Die is zeer beperkt; in andere Europese landen is die iets ruimer. Wordt daarbij gekeken naar de kwetsbare groepen? Er werd expliciet gewezen op de categorie wezen: kinderen die hun ouders in het conflict hebben verloren. Kunnen die bij de zeer beperkte opvang in westerse landen voorrang krijgen?

Voorzitter: Van Bommel

De **voorzitter**: Ik kijk even of de Minister meteen kan antwoorden. Dat is het geval. Het woord is aan de Minister van Buitenlandse Zaken.

Minister **Timmermans**: Voorzitter. Ik dank de leden voor hun inbreng in eerste termijn. Ik constateer een algehele consensus in de Kamer wat

betreft de inschatting van de situatie in Syrië. Het zou ons allen een lief ding waard zijn als wij een andere inschatting konden maken. Ik dank de heer Van der Staaij voor zijn complimenten aan de opstellers van de brief. Dat zijn, zoals bekend, onze medewerkers bij Buitenlandse Zaken. Zij hebben inderdaad heel goed werk geleverd. Dat komt ook omdat wij heel goede mensen hebben, ter plekke en hier, op dit onderwerp. In deze inktzwarte situatie, in deze diepe nacht, zoeken we naar een paar sterretjes om licht aan te ontlenen. Dat is ontzettend moeilijk en dat levert niet veel op, maar mogelijk kunnen met onze inspanning een paar levens gered worden en een paar stapjes gezet worden naar gesprekken in Genève of iets verder. Je weet het niet; er zijn geen garanties. Misschien komen er vrouwen, en daarmee ook minderheden, makkelijker aan tafel. Misschien worden andere stemmen een keer gehoord. Daarom doen wij dit, in alle bescheidenheid, omdat wij ook weten dat Nederland dit probleem niet in zijn eentje zal oplossen, evenmin als de EU in haar eentje. Ik ben het ook met iedereen eens dat dit nog heel lang gaat duren. Zeker op het punt van de vluchtelingen zullen we met een semipermanente situatie te maken krijgen. Iedereen die weleens in een kamp in Jordanië of elders is geweest, weet dat men zich er daar op voorbereidt dat men daar vele jaren zal moeten verblijven. Daar ontstaat een nieuwe vorm van verstedelijking die ook voor de internationale samenleving problemen zal opleveren.

Het aantal vluchtelingen, ontheemden en slachtoffers neemt iedere dag toe, zowel door het optreden van Assad en zijn troepen als door de, vooral buitenlandse, jihadistische groeperingen. Er is geen enkele grens meer aan de gruwelijkheden die zij toepassen. Onlangs bereikte mij het bericht uit humanitaire hoek dat in een aantal scholen de buitenlandse rebellen-groeperingen die zich beroepen op de jihadistische strijd de vrouwen die zij voor de klas aantreffen ter plekke hebben onthoofd. Vrouwen horen naar hun mening niet voor een klas te staan. Dat soort onbeschrijflijke gruwelijkheden wordt uitgestort over de Syrische bevolking. Die bevolking heeft traditioneel altijd weten om te gaan met diversiteit en religieuze verschillen. Op dit punt kan ik een heel klein lichtpuntje noemen. Aan de oppositiekant, de coalitiekant, ontstaat een steeds grotere weerstand tegen die buitenlandse jihadistische groeperingen die aan de ene kant militair effectief kunnen zijn maar aan de andere kant iets anders willen maken van Syrië dan Syrië is. De bevolking probeert zich daar steeds meer tegen in het geweer te stellen, maar komt vaak tussen hamer en aambeeld. Mensen vrezden iedere dag, slachtoffer te worden aan de ene kant van de troepen van Assad en aan de andere kant van die jihadistische buitenlandse groeperingen.

Inmiddels hebben ook de golfstaten in de gaten dat zij te maken hebben met een ook voor hen levensgevaarlijke ontwikkeling. De financieringsbronnen uit die landen zijn dus inmiddels wel opgedroogd. Toch gaat er nog geld naartoe. Er moeten steenrijke, individuele non-state partijen zijn die nog steeds geld geven aan dat soort groeperingen. Ik vind dat de middelen die de internationale gemeenschap heeft om te achterhalen waar dat geld vandaan komt, moeten worden ingezet. Het lijkt mij verstandig dat in de regio inlichtingendiensten actief zijn om dat soort dingen te achterhalen.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Als je de money trail wilt afsnijden om die groepen hun financiering te ontnemen voor het plegen van gruwelijkheden, dan kan het gediensig zijn om ze aan te merken voor allerlei internationale zwarte lijsten. Is de Minister voornemens om dat te doen?

Minister **Timmermans**: Als die indicaties er zijn, is dat een lijn die mij verstandig lijkt. Die indicaties moeten er dan echter wel zijn. De situatie is inktzwart. De vooruitzichten zijn bijzonder slecht. De conclusie van alle leden dat er geen militaire oplossing is, alleen een politieke, is inmiddels

compleet onomstreden. Er is een tijd geweest waarin dit kabinet en deze Kamer dat zeiden maar er landen waren in de Europese Unie en elders die daarover andere ideeën hadden. Dat stadium is in de hele internationale gemeenschap nu wel gepasseerd. Soms gebeurde dat tandenknarsend; sommige landen vinden dat de chemische ontwapening erg uitpakt in het voordeel van het regime. Op het punt van de chemische ontwapening wordt door Assad, mogelijk ook uit electorale overwegingen van Assad, in elk geval wel samengewerkt met de internationale gemeenschap, hoewel soms wat langzaam. Mijn complimenten aan Sigrid Kaag en haar mensen. Het is uiteindelijk toch eervol dat een Nederlandse dat mag leiden en zij doet ons eer aan door dat zo goed te doen. Ik heb daar alleen maar waardering voor. Dat is ook een traject dat werkt. Dat laat onverlet dat de bloedige strijd op de grond gewoon doorgaat. Die proxy-war-elementen spelen nog steeds over de rug van de onschuldige Syrische bevolking. Als we samen de conclusie trekken dat er alleen een politieke oplossing mogelijk is, dan is Genève 2, voorafgegaan door de ceremoniële opening in Montreux met daarna overleg met de partijen aan tafel, met Lakhdar Brahimi, de enige weg die begaanbaar is. Ik hoop dat die ook resultaten oplevert hoewel het er op dit moment niet erg hoopvol uitziet.

Een aantal leden heeft erop gewezen dat voor Nederland de participatie van Syrische vrouwen belangrijk is. Dat is belangrijk om een heleboel redenen. De belangrijkste reden is: zonder vrouwen geen duurzame vrede. Dat staat voor iedereen wel vast. Gelukkig vindt Lakhdar Brahimi dat ook, evenals UN Women en een aantal grote en belangrijke landen. Nederland heeft aanvankelijk de lead genomen op dit punt, maar dat wordt nu echt breed gedragen. In dit conflict, waarvan vrouwen en kinderen de grote slachtoffers zijn, is de bereidheid bij vrouwen om ook de andere partij wat te gunnen in een oplossing groter dan bij de mannen. Dat is de tweede reden dat de vrouwen belangrijk zijn. De derde reden is dat als je de participatie van vrouwen afdwingt, je de ideologische agenda van een deel van de mensen aan tafel ondermijnt. Ook dat is ontzettend belangrijk. Je accepteert dan niet dat de aanwezigheid van vrouwen wordt geweigerd. Het laatste argument is dat via die vrouwen bijna automatisch de deur wordt opgezet voor andere minderheden, ongeacht of dat Christenen, Koerden of andere minderheden zijn. Dit is een onderwerp waarop Nederland denkt een bijdrage te kunnen leveren. Tot nu toe is dat, in alle bescheidenheid, een belangrijk punt gebleken.

De leden hebben de rol van de regionale spelers benadrukt. Ik vind ook dat de landen die onderdeel uitmaken van het probleem ook onderdeel van de oplossing moeten zijn. Het uitsluiten van Iran omdat dit land een bepaalde premisse niet accepteert of niet acceptabel is voor een deel van de coalitie, vind ik onverstandig. Iran is immers onderdeel van het probleem. Het land kan daarom maar beter betrokken worden bij de conferentie, op onze manier, zodat het onderdeel kan worden van een oplossing. Het moet niet van buitenaf naar het conflict kunnen blijven kijken om in te schatten waar voor hem de beste kansen liggen. Iran moet vanaf het begin erbij betrokken worden en daardoor medeverantwoordelijk worden voor het proces. Mijn inschatting is dat dat een verstandigere benadering is dan het land buiten de deur houden.

De heer Servaes vroeg of de coalitie wil komen. Een deel van de coalitie wil komen: Syrian National Council. Morgen stemt de coalitie over deelname. We moeten nog maar even kijken hoe dat uitpakt. Iedereen in de regio oefent druk uit om de coalitie aan tafel te krijgen, ook op spelers die dat eerder niet wilden. De golfstaten spelen daarin opeens een heel andere rol dan zij in het verleden deden. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat sommige met vuur hebben gespeeld en nu zien dat dat voor hen net zo bedreigend is als voor andere. Zij proberen dat vuur nu ook te blussen. Hadden zij dat maar eerder gedaan, zou ik willen zeggen. Wij doen ook die oproep, evenals de EU. Ik heb begrip voor de twijfel, gelet op de set-up, maar een ding is zeker: als je niet komt, speel je Assad

in de kaart. Hij kan dan zeggen: ik ben bereid om te komen praten, maar zij niet. Dat is niet een situatie waarin je terecht wilt komen. Er is gevraagd hoe ik de positie van Assad zie. Ik denk dat ik dat in de brief duidelijk heb toegelicht. Assad hoort hier in Den Haag voor het Internationaal Strafhof te verschijnen. Hij hoort niet deel uit te maken van een vreedzaam Syrië in de toekomst. Dat gezegd zijnde, zijn de mensen die zich door hem op dit moment nog vertegenwoordigd voelen natuurlijk wel een integraal onderdeel van een oplossing op termijn. Er is geen oplossing zonder die groeperingen denkbaar. Er is geen vreedzaam Syrië zonder alawieten denkbaar. Dan wordt het scenario bewaarheid waarop een van de leden wees, dat na het einde van de oorlog nog een bloedbad volgt omdat degenen die verloren hebben worden vermoord, aan de kant van Assad of aan de andere kant. Dat is volkomen onwenselijk. Hoe ingewikkeld het ook is: de alawieten zullen onderdeel moeten uitmaken van het proces en van een oplossing. Tegelijkertijd zal duidelijk moeten zijn dat dat niet onder leiding kan van Assad. Dit standpunt moet naar mijn mening volgehouden worden.

De heer Sjoerdsma heeft gevraagd hoe het zit met de westerse inlichtingendiensten en het contact met het Syrische regime. Westerse landen doen zaken met het regime op het punt van de chemische wapens – daarvoor is het regime immers nodig – en de toegang tot humanitaire hulp. Er vinden dus wel degelijk gesprekken plaats met de autoriteiten. Ook in het licht van wat ik net zei over het achterhalen van wat er allemaal gaande is in de regio kan en wil ik geen mededelingen doen over de activiteiten van inlichtingendiensten daar. Dat is de manier waarop wij daarmee omgaan. De informatie-uitwisseling tussen Nederlandse diensten en buitenlandse diensten is geregeld in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Ik ga daar hier niet op in. De leden weten dat ook. Bij het bepalen van de samenwerking met buitenlandse diensten door de AIVD en de MIVD komen democratische inbedding, respect voor mensenrechten, betrouwbaarheid en professionaliteit van de diensten aan de orde, evenals de belangen voor onze eigen veiligheid. Dat heeft te maken met een ander onderwerp dat is genoemd: de eventueel naar Nederland terugkerende jihadisten. Die moeten natuurlijk goed in de gaten worden houden omdat zij een directe bedreiging zouden kunnen vormen voor onze eigen veiligheid. Daar moet tegen opgetreden kunnen worden en men kan ervan verzekerd zijn dat dat zo nodig ook zal gebeuren.

Er is gevraagd naar de vertraging bij de verwijdering van de chemische wapens. Het is jammer dat er sprake is van vertraging, maar het is geen drama. De oorzaak van de vertraging is een combinatie van in de eerste plaats slecht weer, in de tweede plaats logistieke problemen bij de aanvoer van materieel en in de derde plaats de veiligheid in Syrië. Het is uiteraard razend complex om daar te werken. De deadline, 30 juni, voor de afronding van de vernietiging staat wel nog overeind. Het goede nieuws is dat het transport inmiddels is begonnen. Het is wel van essentieel belang dat Syrië zijn verplichtingen volledig en op tijd nakomt. Tot nu toe is dat gebeurd, maar we zullen de druk op het land groot moeten houden, want anders zal men proberen om vertragingen aan te brengen. Ik denk dat dit ook te maken heeft met de politieke positie van Assad.

De heer Sjoerdsma vroeg of er nog nieuws is over de door ons beiden bewonderde Razan Zaitouneh. De laatste signalen die ik heb, zijn dit weekend opgevangen door collega's. Daaruit blijkt dat ze door het Islamic Front wordt vastgehouden. We weten niet hoe betrouwbaar die signalen zijn. Het is vaak lastig om dat te bepalen. We blijven alle contacten gebruiken die we hebben om te weten te komen waar ze is en waar de mensen zijn met wie ze heeft samengewerkt en die ook van het podium zijn verdwenen. Ook dit is weer zo'n buitengewoon frustrerende ervaring, maar we geven niet op en we gaan ermee door. Daarbij worden we wel

een beetje geholpen door het feit dat we veel contracten hebben in Syrië, ook door onze voortreffelijke mensen die dat werk doen. De Kamer weet dat.

Er is ook gevraagd hoe het zit met de deelname van Koerden en christenen. VN-gezant Brahimi regisseert Genève 2 en insisteert op het aan tafel komen zitten van slechts twee partijen. Hij vindt dat de partijen de delegaties daarbij maar zo moeten samenstellen dat er zo veel mogelijk groeperingen worden aangesloten. De Kamer weet dat binnen de Syrian opposition coalition zowel Koerden als christenen vertegenwoordigd zijn. Er zijn ook vrouwen vertegenwoordigd. Ook buiten de Syrian National Council zijn zij vertegenwoordigd. We hebben, zoals bekend is, voor de oppositie een onderhandelingstraining op Clingendael georganiseerd. We hebben er daarbij voor gezorgd dat ook daar vrouwen en vertegenwoordigers van die minderheden waren, zodat er niet gezegd zou kunnen worden: ze zijn er niet bij omdat ze niet weten wat ze hier moeten doen. Dat argument is dus in ieder geval al uit handen geslagen. Wij kunnen nu zeggen: dat klopt niet, want zij hebben de training gehad, dus zij kunnen heel goed onderhandelen. Zo proberen we een en ander mogelijk te maken. We houden op dit punt echt de druk op de ketel. We hebben op dit moment geen reden om aan te nemen dat, als de coalitie deelneemt, er geen ruimte zou zijn voor minderheden. Natuurlijk zullen minderheden altijd zeggen dat er te weinig mogelijkheden zijn. Wij blijven druk op de ketel houden, zodat de minderheden in ieder geval aan tafel zitten. De heer Voordewind heeft gevraagd naar de ngo's. Voor de politieke onderhandelingen zijn geen ngo's uitgenodigd. Wel worden en marge enkele bijeenkomsten georganiseerd waarbij ook ngo's aanwezig zijn. Ook leden van de vrouwenbijeenkomst zijn vertegenwoordigers van ngo's. Zij zullen ook en marge van Genève 2 aanwezig zijn. Ik heb hun beloofd dat wij ze daarbij waar nodig zullen ondersteunen met raad, daad en financiële middelen.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): De Minister heeft het over de samenstelling van de vredesconferentie. Er wordt aangestuurd op het aanschuiven van twee partijen, namelijk enerzijds een coalitie van oppositiepartijen en anderzijds uiteraard de regering. Er zijn daarbij natuurlijk wel partijen betrokken zoals de Koerden. De Minister zegt: de Koerden en de christenen zijn aanwezig binnen de coalitie. Dat klopt formeel, er zitten inderdaad een aantal Koerden en een aantal christenen in die coalitie. De grootste club Koerden is echter niet vertegenwoordigd. Die Koerden hebben een eigen alliantie. Hetzelfde geldt voor de christenen. Die zitten niet in die coalitie, juist omdat ze geen partij willen kiezen tussen Assad en de oppositiecoalitie. Dat maakt het erg lastig om aan die partijen een stem te geven. Toch maken zij ongeveer 20% van de bevolking uit. Dat is natuurlijk een dilemma. Wat vindt de Minister daarvan?

Minister **Timmermans**: Ik zeg dit ook een beetje onder het toezien van u, voorzitter. U kent als geen ander hier in de Kamer met name de Koerdische samenleving. Het moet worden gezegd dat de Koerden er altijd in slagen om het onderling niet eens te worden bij de samenstelling van delegaties. Toen ik in Iraaks Koerdistan was, heb ik gezegd: gebruik jullie invloed ook om in ieder geval overeenstemming te bereiken over wie er aan tafel gaat zitten. Ik heb gezegd dat men anders namelijk de kans loopt dat de ander zal zeggen: ze worden het niet eens en ze zijn er niet bij. Ik moet zeggen dat dit voortdurend het probleem is met de Koerden. Ik hoop dat die vertegenwoordiging toch kan gaan werken. Misschien zitten ze wel aan beide kanten van de tafel. Ik sluit niet uit dat sommigen zich geroepen voelen om aan de kant van het regime te gaan zitten, al was het maar als «token» vertegenwoordiging. Onze inzet is voortdurend gericht op het garanderen van een zo groot mogelijke

pluriformiteit van de oppositie. Daar gaan wij mee door. Als de Kamer daarover nog andere ideeën heeft, dan hoor ik die graag. We kunnen die dan zeker in de discussie brengen en we kunnen dan bekijken of daarmee iets kan gebeuren. Wij zetten ons er in ieder geval voor in om maximale pluriformiteit te garanderen.

De heer Voordewind heeft ook vragen gesteld over de jihadgangers. Ik zei al dat we ontwikkelingen op dat vlak heel goed in de gaten houden. Er zijn op dit moment ongeveer 120 Nederlanders actief in Syrië. Er zijn er inmiddels ongeveer twintig teruggekeerd. Voor zover wij weten zijn er ondertussen tien strijders gesneuveld. Eigenlijk hebben België en Nederland als eerste in Europa aangebracht om op dit punt goed te gaan samenwerken. Die samenwerking binnen de EU loopt nu goed. Ook de Britten en anderen doen mee. We willen echter ook graag met derde landen samenwerken die hiervan last hebben. Ik noem Turkije, Libanon en Jordanië. Turkije vreest inmiddels ook veel meer dan in het verleden voor de eigen nationale veiligheid. Dat land is veel alerter en harder geworden ten aanzien van dit soort bewegingen. Nederland heeft verder binnen het Global Counterterrorism Forum het «foreign terrorist fighters»-initiatief genomen. Daarin kunnen best practices en informatie worden uitgewisseld. Op 19 en 20 februari zal in dat kader in Den Haag een bijeenkomst plaatsvinden.

De heer Van der Staaij vroeg hoe de gematigde oppositie zich ontwikkelt. Die zit in een heel moeilijke positie. Men wil werken aan een politieke oplossing, maar men wil ook voorkomen dat de eigen achterban verder afbrokkelt. Bij dit type conflicten zie je wel vaker dat de mensen die in de praktijk het vuile werk moeten doen, dus de militairen en de gewapende strijders, heel weinig respect kunnen opbrengen voor de mensen die willen onderhandelen. Die mensen maken immers, in de ogen van de strijders, geen vuile handen. Bij de bevolking is per definitie de steun voor de militairen groter dan voor de mensen die praten en voor de politieke weg kiezen. Dat leidt tot spanning, ook voor de onderhandelingen. De militairen hebben de neiging om te zeggen: niks praten, we willen deze oorlog winnen! Mensen die gesprekken voeren, zoals ambassadeur Kurpershoek, doen echt hun best om de zaak bij elkaar te houden. Interne dialoog is positief, maar de internationale gemeenschap moet wel een duidelijk signaal van steun afgeven aan de mensen die werken aan een politieke oplossing. Dat is ook in Londen gebeurd. Deze mensen moeten zich internationaal gesteund weten als zij een risico nemen ten opzichte van de eigen achterban. Zij moeten zich gesteund weten als zij gesprekken voeren en eventueel concessies moeten doen.

De heer Omtzigt vroeg hoe het zit met het faciliteren door Turkije van wapenhandel voor en strijders van de Syrische oppositie. Ik heb net al gezegd dat Turkije ook tot het inzicht is gekomen dat het inmiddels grote risico's voor de eigen staatsveiligheid loopt als men niet optreedt tegen, of zeer tolerant is ten aanzien van jihadistische groeperingen. Vroeger was voor Turkije alles goed wat maar zou kunnen leiden tot de val van Assad. Daarin is inmiddels echt wel iets veranderd en die houding kom je nu niet meer tegen. Het probleem voor Turkije is wel dat de Turks-Syrische grens niet hermetisch is af te sluiten en heel moeilijk te bewaken is. Ik spreek hierover regelmatig met mijn Turkse collega. Hij bezweert mij dat Turkije geen steun verleent aan radicale islamitische groeperingen. We hebben bovendien zowel van hem als van president Gül stevige uitspraken over die jihadistische strijders gehoord die in het openbaar zijn gedaan. Ik heb dus onvoldoende redenen om te twijfelen aan de oprechtheid van de Turken op dit vlak.

Ook is gevraagd hoe het zit met de chemische aanvallen. Ik heb geen enkele, echt geen enkele reden om te twijfelen aan de conclusies die wij op dat punt eerder hebben getrokken. Die conclusies waren gebaseerd op het werk van onze eigen diensten. Zoals bekend, was het rapport van de heer Sellström niet gericht op de schuldvraag. Nog steeds gaan wij uit

van de schuld van het regime voor deze aanval. Daarover bestaat aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid. Alle indicaties wijzen nog steeds helder in die richting. De Kamer weet echter ook dat ik altijd heb gezegd dat ook andere aantijgingen moeten worden onderzocht en dat niet kon worden uitgesloten dat ook anderen zich schuldig hebben gemaakt aan die chemische wapenaanvallen. Het lijkt er nu op dat dit inderdaad is gebeurd, gelet op wat in de rapporten staat die recentelijk zijn verschenen. De conclusie moet dan ook zijn dat alle partijen zich bij dit conflict schuldig hebben gemaakt aan zeer ernstige oorlogsmisdaden. De heer Van Bommel heeft vragen gesteld over het wapenembargo. Natuurlijk vinden wij nog steeds dat een wapenembargo nodig is, maar door de opstelling van Rusland en China in de Veiligheidsraad komt dat er niet. Voor zover wij weten worden er door EU-lidstaten geen wapens geleverd aan partijen in het conflict. Het is altijd al ons standpunt geweest dat het inbrengen van meer wapens geen bijdrage levert aan een oplossing van het conflict. Ik heb ook niemand in het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk meer horen zeggen dat er meer wapens naar de regio moeten worden gebracht. De facto is er dus sprake van een wapenembargo van de EU. De facto is er zo'n embargo, maar er is geen positie van de Raad waarin dat wordt uitgesproken. Ik weet niet of we daarnaar moeten streven als de facto al bestaat wat we willen bereiken. Ik vind dit echter op zich wel een interessant onderwerp om met Hoge Vertegenwoordiger Ashton te bespreken. Ik kan vragen of zij redenen ziet om daarover expliciet een standpunt in te nemen. Ik kan niet zo gemakkelijk beoordelen welke risico's we zouden lopen als we daarnaar zouden streven. Lopen we het risico dat de bestaande situatie dan zal worden tegengesproken door enig EU-land? Dat wil ik wel even voorzichtig aftasten. De Nederlandse regering heeft echter nog steeds dezelfde positie op dit vlak. De heer Van Bommel heeft ook gevraagd hoe het zit met extra opvang van Syriërs in Nederland. Staatssecretaris Teeven heeft in de tweede helft van december met de UNHCR gesproken. Hij brengt volgende week een bezoek aan Jordanië om zelf poolshoogte te nemen in de vluchtelingenkampen. Hij zal ook een deel van de hervestigingsmissie meemaken. Daarna zal hij zijn conclusies trekken en de Kamer informeren over de vraag wat Nederland verder gaat doen. Voorzitter, dat waren mijn antwoorden.

De **voorzitter**: Dank u wel. Dan zijn wij nu toe aan de tweede termijn van de Kamer. Nee, excuses, ik ben iets te voortvarend want de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking moet nog spreken. Excuses, de Minister van Buitenlandse Zaken heeft zelf ook over vluchtelingen gesproken. Het woord is aan Minister Ploumen.

Minister **Ploumen**: Voorzitter, nu het zelfs aan uw tafel hier en daar nog niet goed gaat, kijk ik toch wat anders aan tegen de kritiek die de Kamer heeft op het ontbreken van vrouwen in vredes- en andere processen in andere landen. Maar u hebt snel adequaat gehandeld. Dank daarvoor. Voorzitter. De Kamer vindt uiteraard, net als de regering, de gebeurtenissen in Syrië afschuwelijk. Ik ben net als Minister Timmermans zeer blij dat de inspanningen die wij ons getroosten op de steun van de Kamer kunnen rekenen. De Kamer kan er zeker van zijn dat ik ook bij de humanitaire hulpverlening steeds zal zoeken naar mogelijkheden om enerzijds de hulp zo efficiënt en effectief mogelijk te laten zijn, en anderzijds de toegang te maximaliseren. Die toegang is immers een van de problemen van de vluchtelingen. Verder zijn er zeer beperkte mogelijkheden voor wederopbouw in de huidige situatie. Nederland heeft inderdaad gisteren tijdens de conferentie in Koeweit 6 miljoen euro kunnen toezeggen. Er is in totaal 2,4 miljard dollar toegezegd. Dat is grofweg gezegd meer dan de helft van het bedrag dat is gevraagd. Koeweit heeft 500 miljoen dollar ter beschikking gesteld. De

Europese Commissie en de lidstaten hebben in totaal ongeveer 750 miljoen dollar ter beschikking gesteld. Ik heb hier een lijst voor mij liggen met de bijdragen van de verschillende landen. Ik zal die niet helemaal voordragen, maar uit deze lijst blijkt dat ook landen in de regio fors bijdragen. Dat is terecht. Ook Nederland heeft een significante bijdrage geleverd.

Een aantal Kamerleden vraagt of het wellicht beter was geweest om aan het begin van het jaar direct al een grotere, omvangrijke bijdrage toe te zeggen, ook gezien het bedrag waar de VN om heeft gevraagd. Ik zal de Kamer niet bedelven onder de cijfers, maar ik noem er toch een paar om haar een idee te geven van mijn inschatting van de situatie in het komende jaar. Nederland heeft dit jaar 50 miljoen beschikbaar voor acute en chronische crises. We hebben gezegd dat het grootste deel daarvan, namelijk bijna 30 miljoen, beschikbaar is voor acute crises. Daar scharen we de situatie in Syrië nu onder. De overgang tussen wat een «acute crisis» is en wat een «chronische crisis» is, is wat fluïde. De situatie in Darfur moeten we aanmerken als een chronische crisis. Die in Syrië behandelen we vooralsnog als een acute crisis. Bij de bijna 30 miljoen was nog sprake van een aantal lopende toezeggingen. 26 miljoen is nog steeds beschikbaar. De 6 miljoen is dus ongeveer een kwart van de gelden die ik hiervoor beschikbaar heb. Daarnaast dragen we inderdaad bij via de grotere fondsen.

Waarom heb ik nu niet direct een groter bedrag toegezegd? Dat heb ik niet gedaan enerzijds omdat ik graag wilde zien hoe in Koeweit de pledging verliep. De heer Voordewind sprak verder al een aantal verstandige woorden over specifieke groepen. Ik wil anderzijds graag gedurende het jaar kunnen bekijken of er specifieke groepen, regio's of hulpkanalen zijn waarop we zouden kunnen inzetten. Daarvoor wil ik wat ruimte houden. Ik ben helemaal geen fan van jij-bakken, en zeker niet in het kader van een dergelijke omvangrijke crisis waarbij elk «gedoetje» nog kleiner lijkt dan het al is. De Kamer heeft mij echter aan het einde van het vorige jaar gevraagd om het geld verstandig te spreiden. Volgens mij doe ik met de toezegging van 6 miljoen en de 20 miljoen die nog beschikbaar is voor acute crises zowel recht aan de situatie, als aan de positie van Nederland en aan de ruimte die wellicht nog nodig is.

De heer Ten Broeke zei: behalve de specifieke bijdrage is er ook nog het centrale fonds. Daaraan draagt Nederland 40 miljoen per jaar bij. Dat doen wij ook dit jaar weer. Dat is ongeveer 10% van het hele bedrag dat beschikbaar is. Ook daarbij kun je je afvragen of dat nu niet structureel moet worden gekapitaliseerd. Het doet mij deugd dat de heer Ten Broeke het jargon uit de financiële wereld gebruikt om nu ook de urgentie van continue financiering en voorspelbaarheid van financieringsbehoeften in het humanitaire domein aan te tonen. Nederland dringt daarop al veel langer aan. Ik zal dat in de komende periode met nog wat meer inzet doen, gesteund door de Kamer.

Een van de problemen die ook door de Kamer zijn gesignaleerd, is de omvang van de verschrikkingen die de mensen in Syrië moeten doorstaan en de financiële commitments die dat vraagt in Syrië en enkele buurlanden. Een ander probleem is natuurlijk de toegang tot de vluchtelingen. Op dat vlak maken we heel voorzichtig wat vorderingen. De toegang in Syrië verbetert namelijk. Ik heb daarvoor drie aanwijzingen. In de eerste plaats zijn de Verenigde Naties eind 2013 in staat geweest om een aantal vluchten voor humanitaire hulp uit te voeren. Er was in feite een luchtbrug vanuit het Noorden van Irak naar Noordoost-Syrië. Die is opgezet met toestemming van de Iraakse en Syrische autoriteiten. Ik zou zeggen: als dat één keer mogelijk is geweest, houden we uiteraard de mogelijkheid open om dat te blijven doen. In de tweede plaats is er deze week sprake van een aantal interessante mogelijke doorbraakjes in de gesprekken die John Kerry heeft gevoerd met de Russische Minister van Buitenlandse Zaken Lavrov. Zij hebben deze week gesproken over

verbetering van toegang voor humanitaire hulp in een aantal gebieden. Ik noem ze met name, omdat een aantal Kamerleden ze hebben genoemd en er ook in de Volkskrant van deze ochtend op is gewezen. Ik noem de wijk Yarmouk in Damascus, waar veel Palestijnse vluchtelingen zitten. Verder noem ik de wijk East Goutha, ook in Damascus, en een wijk in Aleppo. Uit die wijken komen de laatste tijd verschrikkelijke berichten. Mensen worden er uitgehongerd. Als hulpkonvooien die mensen konden bereiken, zou dat buitengewoon goed zijn. Een hulpkonvooi is net even iets anders dan een humanitaire corridor, maar het betekent toch vooruitgang. Wij zullen vanuit onze positie erop blijven aandringen dat alle mogelijkheden worden benut, in het kader van de EU maar ook anderszins. Heel voorzichtig zien wij wat beweging ontstaan in een richting die wij zo graag zouden willen.

De heer **Sjoerdsma** (D66): Mijn vraag betreft de cijfertjes met betrekking tot de humanitaire hulp. Als ik het goed begrijp, heeft Minister Ploumen voor dit jaar 50 miljoen euro beschikbaar, waarvan 30 miljoen voor acute noodsituaties en 20 miljoen voor chronische noodsituaties. Zoals ik in mijn eerste termijn ook heb gedaan, pleit ik ervoor om voor Syrië in ieder geval evenveel geld te geven als vorig jaar. Dat bedrag kunnen wij hopelijk achterhalen. Ik vond het zelf niet al te gemakkelijk om dat te doen, maar de Minister weet vast wel wat wij in 2013 hebben gegeven. Ik pleit er ook voor om dat bedrag al aan het begin van het jaar te geven. Ik vraag dat wegens twee simpele dingen. In de eerste plaats is het overduidelijk dat deze crisis de komende jaren niet overgaat. In de tweede plaats is het ook overduidelijk dat de voorspelbaarheid van de hulp in deze crisis enorm belangrijk is. Ondanks de gulle toezeggingen hebben de VN nog steeds slechts 50% gekregen. De ervaring leert dat slechts 70% van de giften ook echt materialiseert. Dat was althans vorig jaar het geval. Ik twijfel er niet aan dat de Minister dit geld later dit jaar zal gaan toezeggen, maar ik denk dat het voor de voorspelbaarheid van de hulp en gezien de grote noden goed zou zijn om het nu al aan te kondigen.

Minister **Ploumen**: Vorig jaar was de bijdrage van Nederland ruim 37 miljoen euro. Ik heb even willen wachten op wat er zou gebeuren in Koeweit. Dat weten wij sinds gisteren. Als men het goed vindt, laat ik dit even analyseren. Volgende week spreek ik naar alle waarschijnlijkheid met Baroness Valerie Amos, het hoofd van OCHA. Zij weet van het Nederlandse commitment. Zij weet ook dat wij, naast wat ik de incidentele bijdrage noem, via de centrale fondsen ruimhartig bijdragen en dat wij het aan de VN laten om de niet-geoordeelde bijdragen te besteden. Daar zit enige flexibiliteit in wat hen betreft. Zij weten dat het een fikse bijdrage is. Binnen de Nederlandse bijdrage, maar ook breder, kunnen zij daarin schuiven, als ik het zo mag zeggen. Daarnaast is er het amendement van de heer Voordewind op de begroting ten bedrage van 7 miljoen. Dat bedrag gaat naar ngo's. Daarmee zitten wij al op 13 miljoen. Wij zouden de bijdrage hetzelfde willen laten zijn, gegeven het feit dat de situatie in Syrië en in de buurlanden niet significant verbetert. Ik ben niet onwelwillend om in die orde van grootte te denken, maar ik vraag de Kamer, mij enige flexibiliteit te geven om mij goed te kunnen bezinnen op wat er in Koeweit is toegezegd, en om het gesprek met Valerie Amos en wellicht met een aantal andere VN-vertegenwoordigers af te wachten. Het gaat mij niet om zuinigheid – ik geloof ook niet dat de heer Sjoerdsma dat bedoelt – maar ik wil graag met verstand kunnen zeggen: daar is de incidentele bijdrage van Nederland extra of zeer goed op zijn plaats. Vorig jaar was het probleem van de ongeregistreerde vluchtelingen vrij groot. Als het wat langer duurt, lopen bepaalde processen ook gestroomlijnder. Daardoor is het probleem gelukkig minder groot geworden. Ik geef maar aan dat de situatie in beweging is. De situatie in de buurlanden is ook nijpend. Ik voel mee met de wens en kan mij voorstellen dat dit een

eindresultaat is aan het einde van het jaar, maar ik zou graag wat flexibiliteit willen houden.

De heer **Sjoerdsma** (D66): Als ik de Minister zo begrijp dat zij nog zal spreken met Valerie Amos, dat zij de resultaten van Koeweit zal bezien, dat zij aan de hand daarvan zal besluiten of er enige «merit» in mijn voorstel zit, en dat zij op basis daarvan zal besluiten om het niet te doen, verstaan wij elkaar goed. Ik heb dan nog wel een andere vraag, die hier een beetje op aansluit. Gelet op de vluchtelingensituatie en de druk die een en ander legt op de buurlanden – ik noem Jordanië, Libanon en Irak – vraag ik mij af of het niet een idee zou zijn om bij de nieuwe invulling van het Europees Ontwikkelingsfonds ook te bezien of er voor die landen een bijzondere categorie kan worden ingeruimd. Wij hebben natuurlijk de humanitaire hulp voor de vluchtelingen zelf en wij hebben de traditionele ontwikkelingssamenwerking, maar is er een buitengewone derde categorie mogelijk, waarbinnen de stabiliteit van die landen zou kunnen worden ondersteund vanuit het Europees Ontwikkelingsfonds? Is dat niet bepleitenswaardig?

Minister **Ploumen**: Ik wil daar graag naar kijken. Ook binnen de Europese Commissie zijn er grote zorgen over de stabiliteit van de buurlanden. Die was al redelijk fragiel, maar wordt nu nog fragieler. Ook vanuit de VN zijn er specifiek fondsen beschikbaar gesteld. De fragiliteit in die landen brengt zorgen met zich over wat ik maar even de absorptiecapaciteit van die landen noem. Ik weet zeker dat de heer Sjoerdsma dat ook zal navoelen. Ik zal het voorstel zeker in ogenschouw nemen. Misschien zijn er technische belemmeringen, maar wetten en bezwaren zijn er in dit geval om uit de weg te worden geruimd.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik sluit even aan op het punt van het verstandig verspreiden, omdat wij moeten zoeken naar de meest effectieve methode. Ik ben ervoor dat de Minister een grote mate van flexibiliteit heeft, daar waar het om acute crises gaat. Die laten zich namelijk over het algemeen niet voorspellen en dus heb je flexibiliteit nodig. Maar die flexibiliteit mag niet ten koste gaan van de planningscapaciteit van humanitaire organisaties, waarbij het noodkarakter op een gegeven moment structureel wordt. Wat het verstandig verspreiden betreft: je zult binnen het humanitaire domein het financiële jargon moeten introduceren. Ik heb over het algemeen de indruk dat dit beter werkt dan omgekeerd. Als je in je portfolio een aantal crises hebt, moet je natuurlijk wel op het juiste moment instappen. In het geval van Syrië is het voor de UNHCR veel gemakkelijker om te plannen op het moment dat men aan het begin van het jaar weet waar men aan toe is. Dat moet ik de heer Sjoerdsma nageven. Wij hebben dat trouwens ook zelf gehoord toen wij daar waren.

Wat het CERF-fonds van 40 miljoen betreft: Nederland draagt 10% bij. Dat is volgens mij geen aansporing voor Nederland om meer te doen, maar vooral een aansporing voor de Minister om te bevorderen dat andere landen meer gaan doen. Wij doen al meer dan gemiddeld, en dat is geen incentive voor andere landen om in te stappen.

Minister **Ploumen**: Ik heb mij niet duidelijk uitgedrukt, want ik heb juist waardering voor het feit dat het jargon uit het financiële domein in het humanitaire domein komt. Het was een compliment. De heer Ten Broeke moet daar nog een beetje aan wennen. Ik ga er straks nog een geven.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik probeer niet te blozen.

Minister **Ploumen**: De heer Ten Broeke heeft gelijk, hoor, ook wat betreft het portfolio. Ik heb mij juist deze week weer verdiept in wat er te plannen

is aan uitgaven, ook voor de wat meer chronische crises. Daarbij speelt ook de vraag hoe die zich verhouden tot de acute crises. Het is wel een van de moeilijkere keuzeprocessen. Bij al die crises weet je dat elke euro telt. Je weet ook dat elke euro verschil kan maken. De keuzes die gemaakt moeten worden, vallen mij niet altijd even gemakkelijk, laat ik het zo zeggen. Ik ga er nogmaals goed naar kijken. Ik denk dat de heer Ten Broeke ook zeer navoelt wat ik daarover tegen de heer Sjoerdsma heb gezegd. Wat het CERF betreft: er moet ook een zekere mate van peer pressure zijn. Dat is wat de heer Ten Broeke ook nog eens wil zeggen, denk ik. Dat speelt ook wel een rol bij zo'n pledging conference. Wij willen iedereen aansporen om te maximaliseren. Ik zeg heel graag toe dat ik in de bilaterale contacten met collega's uit alle delen van de wereld erop zal blijven aandringen dat men zijn verplichtingen nakomt en zelfs meer doet dan dat. Een fonds als het CERF zou wat ruimhartiger gevuld mogen worden, vooral omdat het zo duidelijk is dat dit een van de manieren is waarop de internationale gemeenschap de mensen in Syrië kan bijstaan, daar waar er soms geen andere manieren zijn.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Ik ben heel blij met deze opmerkingen en met de analyse van de Minister. Mag ik haar dan het compliment maken dat zij «peer pressure» – een begrip dat volgens mij uit het sociale domein afkomstig is – introduceert waar het gaat om een financieel fonds?

De **voorzitter**: De Minister aanvaardt dat in dank.

Minister **Ploumen**: Zeer zeker.

De heer **Servaes** (PvdA): Ik kan het kort houden, want ik sluit mij vooral aan bij de pleidooien die hier worden gehouden. Ik denk dat de voorspelbaarheid erg belangrijk is. Ik roep de Minister ertoe op om maximale flexibiliteit binnen onze eigen regels te betrachten. Wij hadden het over het semi-permanente karakter, met termijnen van een jaar of tien. Dan is het even acuut als chronisch, zou je zeggen. Ik spoor de Minister aan om zich daardoor zo min mogelijk te laten belemmeren. Sterker nog, mochten er andere crises in het gedrang komen – het koekoeksjong dat het nest helemaal opeet, als het ware – dan zou ik er zelfs voor willen pleiten om met de Kamer in discussie te gaan over de vraag waar wij zo nodig elders financiering kunnen vinden. Ik voel hier in de Kamer een zeer brede meerderheid die voorspelbaarheid essentieel vindt. Natuurlijk moet het zorgvuldig gebeuren en natuurlijk moet het gebeuren in overleg met de VN, maar ik zou de Minister wel willen vragen om met concrete voorstellen te komen, zodat voorspelbaar is wat er dit jaar gaat gebeuren. Zo nodig moeten daarbij alternatieve dekkingsvoorstellen worden gedaan.

Minister **Ploumen**: Ik zal daar zeker naar kijken. Naarmate het jaar vordert, wordt het soms gemakkelijker om de keuzes te maken. Ik doe even aan «taking stock», zoals ik eerder al tegen de heer Sjoerdsma heb gezegd. Dan kom ik graag aan uw wens tegemoet. Om het juiste perspectief te schetsen: met de ongeoormerkte bijdrage van Nederland aan het Rode Kruis, het World Food Programme, UNRWA en het CERF komen wij uit op rond de 150 miljoen euro. Dit is een voorspelbare en gelukkig ook significante bijdrage. Ik heb de Kamer zeer goed gehoord.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Daar kan ik mij bij aansluiten. Ik weet dat de basisbijdrage juist ruimte en de rust geeft aan die organisaties voor hun planning. Ik moedig de Minister aan om de flexibiliteit betreffende de laatste pot van 35 miljoen te behouden. De situatie kan inderdaad fluctueren. Dat hebben wij gezien bij de niet-geregistreerden, waarvan ik een voorbeeld heb gegeven. De mensen kunnen nu dan wel

geregistreerd zijn – ik had daarop aangedrongen in mijn amendement en ik hoor nu terug van de organisaties dat het aantal niet-geregistreerden inderdaad is verminderd – maar het gat zit er nu nog in dat men wel is geregistreerd, maar nog geen hulp ontvangt van de VN. De Nederlandse hulporganisaties zouden in dat gat kunnen springen.

De Minister heeft het zelf over een chronische crisis. Wij gaan nu het vierde jaar in en moeten misschien gaan nadenken over andersoortige hulp dan de noodhulp. Ik denk dan aan income generating projects. De mensen in die kampen willen niets liever dan aan de slag gaan en zelf weer een inkomen verwerven. Dat geef ik ook mee aan de Minister.

De Syrische bisschop Jean Kawak heeft hier aangegeven dat met name de christenen niet in aanmerking zouden komen voor de VN-hulp. Een aantal collega's waren erbij toen hij dat zei en zij hoorden dat met verbazing aan. Ik wist ook niet dat die groep zo groot was dat deze heel moeilijk is te bereiken. Ik neem aan dat dit voornamelijk in Libanon en Turkije gebeurt.

Minister Ploumen: Iedereen is kwetsbaar in zo'n situatie, maar wat de christelijke vluchtelingen betreft: u weet dat ik vorig jaar twee keer in de regio ben geweest, waarbij ik specifiek aandacht heb gevraagd voor extra kwetsbare groepen of minderheden. Ik zal er zeker oog voor blijven houden, ook op basis van wat de heer Voordewind nu zegt. Mijn laatste informatie is dat de christelijke vluchtelingen weer in de kampen worden opgenomen. Zij voelen zich daar zelf niet altijd even comfortabel, terwijl de faciliteiten er wel zijn. Er zijn ook christelijke vluchtelingen die worden opgevangen door de christelijke gemeenschappen, met name in Libanon. Daar ben ik vorig jaar zelf geweest. Net als voor de andere gemeenschappen in Libanon en Jordanië geldt dat de reserves steeds kleiner worden. In die zin hebben ook de christelijke vluchtelingen daar hinder van. Wij houden die situatie zorgvuldig in het oog. Er wordt steeds gestreefd naar continue hulpverlening. Wij proberen de termijnen waarbinnen mensen om administratieve redenen geen hulp zouden krijgen, zo kort mogelijk te houden. Ik heb dat met eigen ogen kunnen zien. Dat lukt gelukkig hier en daar ook steeds beter. Het is echter absoluut een punt van aandacht.

Ik ga kort in op de semipermanente situatie van de vluchtelingen. Ik ben zelf in Jordanië in het Zaatari vluchtelingenkamp geweest. Dat ziet eruit als een stad en het heeft de omvang van de stad Leiden. U kunt zich dus wel voorstellen hoe dat eruit ziet. Er zijn weliswaar heel veel problemen, maar er is ook een enorme bedrijvigheid en dat is heel bemoedigend. Ik geloof dat ik daarover destijds aan de Kamer heb gerapporteerd. Mensen realiseren zich dat zij daar nog een hele periode zullen zitten. Zij proberen daar in dat kamp weer een leven op te bouwen. Ik kwam zelf terug naar Nederland met een prachtige hennaschildering van een vrouw die daar een kapsalon had, maar ook hennaschilderingen deed. Het leven gaat door in zo'n kamp. Nogmaals, soms is dat heel pijnlijk, maar soms ook heel bemoedigend. Er worden dus income generating programs uitgevoerd. Dat gebeurt ook in gemeenschappen waar mensen worden opgevangen in dorpen, met name in Libanon en in iets mindere mate in Jordanië. Dat veroorzaakt ook spanningen, want de mensen gaan daar op in de gewone gemeenschappen in de dorpen. Daar waar de situatie er niet beter op wordt, vindt er natuurlijk een zekere mate van verdringing plaats, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt. Dat vergt heel veel van al die mensen die erbij betrokken zijn. Ik werd ook getroffen door de betrokkenheid van lokale bestuurders, met name in Libanon.

Dan kom ik nu op de wederopbouw, waarover een aantal leden opmerkingen hebben gemaakt. Het is een heel lastige fase, want er is voortdurend acute nood. Tegelijkertijd willen mensen binnen hun situatie van ontheemd zijn ook weer een leven opbouwen. Wij willen waar mogelijk ook in Syrië wel bijdragen aan langzame wederopbouw. Het is een psychologisch effect. Wij denken mee, verder dan vandaag. Tegelijkertijd

moeten wij constateren dat de activiteiten die beschreven worden in de brief die wij aan de Kamer hebben gestuurd, voorlopig nog even «on hold» zijn, in afwachting van absorptiecapaciteit. Dit betekent dat geen van die activiteiten nog heeft kunnen starten. Dat adresseert tegelijkertijd de zorgen van een aantal leden, die zich afvragen of het eigenlijk wel kan. Welnu, het kan nu nog niet, maar ik vind het wel heel belangrijk om mensen te laten zien dat wij met hen in de startblokken staan. Als het even kan, zullen wij proberen met hen alweer te bouwen aan een toekomst, als de situatie iets stabielier wordt. Nogmaals, dat hebben wij ook in de brief geschreven. Wij moeten ons daar nog niet al te veel bij voorstellen en dat is op zichzelf genomen al erg genoeg. Wij hebben in dat kader dus nog geen betalingen gedaan. Het lokaal bestuur staat «on hold» wegens de preciaire veiligheidssituatie. Het is van belang om in die heel diffuse en volatile situatie te laten weten dat wij er oog voor hebben.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Ik heb een vraag over het bedrag van 7 miljoen dat gereserveerd was via het amendement. Ik heb begrepen dat de situatie natuurlijk al weer kan worden veranderd. Dat heeft de Minister via de ambtenaren ook aangegeven. Ik begrijp ook dat de strikte voorwaarden duidelijk waren. Uiteraard geef ik de Minister de ruimte om daar iets in te variëren op het moment dat de nood even iets anders ligt. Ik hoop dat die flexibiliteit ook door de ambtenaren wordt opgepakt, in de zin dat, op het moment dat er bijvoorbeeld niet strikt twaalf maanden maar negen of tien maanden ervaring is opgedaan, daar flexibel mee wordt omgegaan. Het gaat erom dat wij de mensen die in nood zijn, kunnen helpen.

Hoe kijkt de Minister aan tegen noodhulp na de 7 miljoen? In de vorige discussies gaf de Minister aan dat zij vooral aan de VN de noodhulpfinanciering toekent. Ik denk dat het ook goed zou zijn om elke keer te kijken naar de nood en niet naar het kanaal. Waar zitten de gaten? Waar zit het vacuüm nog? Waar kan de VN niet komen? Dan moet toch worden gekeken naar organisaties die dat wel kunnen doen.

Minister **Ploumen**: Effectiviteit staat zeker voorop. De afgelopen jaren heb ik niet alleen via de VN besteed, maar ook via ngo's. Ten overvloede: het Rode Kruis is natuurlijk ook een ngo. Ik begrijp heel goed waar de heer Voordewind op doelt. Mochten er specifieke mogelijkheden zijn voor ngo's, waar de VN geen mogelijkheden zien, dan zal ik dat zeker ook bekijken. Het klinkt altijd verschrikkelijk in een situatie als deze om te moeten zeggen: de regels zijn de regels en de afspraken zijn de afspraken zoals wij die hebben vastgelegd. Maar ik ga het toch doen. De heer Voordewind kan ervan overtuigd zijn dat wij binnen de kaders die wij in de uitwerking van het amendement met elkaar hebben vastgesteld, de grenzen tot aan de buitenkant van het randje opzoeken. Daarbuiten stappen kan helaas niet. Als ik zie hoe de tender tot nu toe verloopt, verwacht ik eigenlijk wel dat het geld via het ngo-kanaal wordt besteed op de wijze waarop wij dat besteed zouden willen zien. Op basis van de situatie «on the ground» zou dit niet al te veel problemen moeten opleveren. Hoe flexibel ik ook zou willen zijn, de regels zijn zoals wij ze met de Kamer hebben afgesproken.

De heer **Omtzigt** (CDA): Ik heb twee vragen. Ik begrijp dat de eerste toezegging van de Minister inhoudt dat zij ook binnen haar begroting gaat kijken. We hebben nu ongeveer vier permanente crises, namelijk in de Centraal-Afrikaanse Republiek, Syrië, Zuid-Sudan en de Filipijnen. De kans dat er dit jaar nog extra aanvragen voor die landen en andere landen binnenkomen is reëel aanwezig. Het zou dus interessant zijn om op de hoogte te worden gehouden van de wijze waarop we met dat soort vragen omgaan. Is de Minister daartoe bereid?

Ik sluit mij aan bij de opmerking van collega Voordewind dat hetgeen bisschop Kawak zei over de noodsituatie, vrij duidelijk is. De hulp bereikt die mensen niet. Ze zijn door hun geld heen. Ik vraag de Minister om te proberen dit onder de aandacht te brengen bij de VN. Ik vraag haar om tegelijkertijd te proberen om bij de VN onder de aandacht te brengen dat een land als Libanon op omvallen staat, dat dit enorme gevolgen zal hebben en dat dit de rampen zal vergroten. Misschien is het nodig om de criteria wat op te rekken, opdat de internationale gemeenschap ook vanuit Development Assistance een bijdrage levert voor de scholen. We hoorden vandaag dat 600.000 extra kinderen alleen al naar school moeten in dat land. Dat wordt door het land opgebracht en niet door de internationale gemeenschap. Er is dus wel aanleiding toe. Normaal zijn wij van de strakke lijn, maar het lijkt ons gewenst dat we die landen nu wel bijstaan. Anders praten we hier over een geëxplodeerd probleem.

Minister Ploumen: De situatie in Libanon en Jordanië is inderdaad schrijnend. In alle eerlijkheid zeg ik dat de VN Nederland niet nodig hebben om dat onder de aandacht te brengen, omdat zijzelf ook ter plekke zijn. Valerie Amos kent als geen ander de situatie. Dat betekent dat er ook veel overleg is met de regering van Libanon en de regering van Jordanië. Onlangs is hierover nog overleg geweest, ik dacht in Genève. Ik zat daar ook bij aan tafel. Daar was precies over het punt dat de heer Omtzigt noemt, een soort minidonorconferentie georganiseerd.

Er is gevraagd of ik de flexibiliteit wil opbrengen om binnen de begroting te kijken. Binnen de begroting is er een budget voor noodhulp.

Daarbinnen is er sprake van maximale flexibiliteit. Daarbuiten zijn er ook verplichtingen die ik heel graag wil nakomen. Het is soms lastig om keuzes te maken. Gezien de omvang van de bijdrage van Nederland op humanitair gebied, maar ook gelet op wat we doen op de andere drie sporen, lijkt het mij dat we in deze fase, met wat we nu tot onze beschikking hebben, een bijdrage kunnen leveren waarvan we het gevoel hebben dat die recht doet aan de situatie van de mensen in Syrië. Hiermee loop ik even vooruit op de vraag hoe we dit het komende jaar zullen alloceren.

De Centraal-Afrikaanse Republiek, een land dat door alles en iedereen voortdurend wordt vergeten, vraagt zeer zeker onze aandacht. De heer Omtzigt heeft van de week kunnen lezen dat ik die aandacht zeker zal geven en dat ik op allerlei manieren zal zoeken naar een oplossing. Dan heb ik het niet alleen over financiële steun vanuit het noodhulpbudget. Ik noem ook het inschakelen van bijvoorbeeld de gemeente Amsterdam, zoals in het geval van Zaatari camp in Jordanië. Creativiteit is daar zeer zeker ook gewenst.

De heer Omtzigt (CDA): Dank voor de creativiteit, maar ik herhaal mijn vrees dat er lopende dit jaar gevraagd zal worden om herallocatie. Ik vrees dat dit conflict groter wordt. Ik dank de Minister voor de bereidheid om die regels eventueel aan te passen. Bij de VN zou ervoor moeten worden gezorgd dat Libanon, dat formeel geen poor country is, maar een middle-income country, eventueel wel gebruik kan maken van die fondsen. De mensen om wie het gaat, vallen onder de definitie, maar doordat het land niet onder de definitie valt, zijn die fondsen niet beschikbaar. Als je op die manier creatief bent, hoeft een en ander niet altijd uit Nederland te komen.

Minister Ploumen: De heer Omtzigt zegt dit ook vanwege zijn grote zorgen over de situatie in Syrië en in de buurlanden. Als ik hem zo hoor, wil hij heel graag de bijdrage aan die landen maximaliseren en alle beschikbare fondsen daarvoor openstellen. Tegelijkertijd willen we anderen niet tekortdoen. Ik denk dat het iets te snel is om al die regels op te rekken. Binnen de VN, en overigens ook binnen de EU, wordt gelukkig

steeds bekeken hoe we de landen kunnen bijstaan. Dat gesprek houd ik ook gaande. Zo moet de heer Omtzigt mij verstaan. Zowel het humanitaire als het politieke risico dat zich daar ontvouwt, wordt zeker gezien. Binnen de beschikbare middelen bekijken we wat er kan. Nogmaals, tegelijkertijd moeten we de anderen niet tekortdoen. Ik ben dus wel blij met de significante bijdragen die in Koeweit zijn toegezegd. We zullen collega-Ministers van Buitenlandse Zaken voortdurend oproepen – ik weet dat collega Timmermans dat vorig jaar ook heeft gedaan – om datgene wat is toegezegd, ook daadwerkelijk ter beschikking te stellen en dan het liefst zo vroeg mogelijk in het jaar.

De voorzitter: Er is nog een aantal vragen. Laten we die vragen eerst behandelen. Vervolgens bekijken we of er nog behoefte is aan een tweede termijn.

De heer De Roon (PVV): De Minister sprak een aantal minuten geleden nog even over de grenzen aan de absorptiecapaciteit van de omringende landen als het gaat om het opnemen van vluchtelingen uit Syrië. Het was toch de bedoeling dat de regering tijdens de donorconferentie ook de rijke Arabische golfstaten, en dan met name de golfstaten die olie op het vuur van de strijd in Syrië hebben gegooid, zou aanspreken op hun verantwoordelijkheid om vluchtelingen op te nemen? Tot nog toe zijn er dacht ik 44 vluchtelingen door die staten opgenomen. Dat is maar een dertigste deel van wat er op dit moment aan Syrische vluchtelingen in Nederland is. Dat is toch niet aanvaardbaar? Kan de Minister daar iets over zeggen? Is daar gisteren iets over gezegd? Hoe is dat afgelopen?

Minister Ploumen: Toen ik het had over absorptiecapaciteit, doelde ik specifiek op de capaciteit van de overheden in Jordanië en Libanon om gelden op een goede manier snel te kunnen besteden. Ik doelde dus op iets anders dan waar de heer De Roon met zijn vraag op doelde. Niettemin wil ik zijn vraag graag beantwoorden. We hebben gezien dat de financiële bijdragen vanuit de regio significant zijn. Daar hebben wij ook zeer op aangedrongen. Ik denk dat het goed is dat die verantwoordelijkheid wordt genomen. Wij dringen erop aan om vluchtelingen zo ruimhartig mogelijk op te nemen, ook in de regio. Ik moet het specifieke verslag over de manier waarop dat gisteren eventueel is gepasseerd, nog krijgen. Daar zal ik graag op terugkomen. Tegelijkertijd heb ik van vluchtelingen zelf gehoord dat, door de situatie in de regio van de afgelopen decennia, mensen elkaar over en weer in Libanon en Syrië hebben opgevangen en dat men in dit geval soms ook gemakkelijker weer naar Libanon gaat dan naar een ander land in de regio. Ik zal daar graag specifiek op terugkomen in een volgend debat, dat wij ongetwijfeld zullen voeren, of in een volgende brief die wij in dit kader zullen schrijven.

De voorzitter: Ik zag dat de heer Servaes nog een vraag wilde stellen.

De heer Servaes (PvdA): Die vraag stel ik wel in tweede termijn.

De voorzitter: Als er slechts enkele vragen zijn, denk ik dat het gemakkelijker is om die vragen nu te stellen.

De heer Servaes (PvdA): Ik heb niet echt een aanvullende vraag. Misschien is het goed om een duidelijke afspraak te maken over de discussie die we vandaag hebben gevoerd over de manier waarop we de noodhulp, die we nauwelijks meer noodhulp kunnen noemen, vorm gaan geven. Kan de Minister, nadat zij het gesprek met Valerie Amos heeft gevoerd en nadat zij de uitkomsten van de conferentie in Koeweit goed heeft bestudeerd, de Kamer een brief sturen waarin de mogelijkheden

worden beschreven en waarin duidelijkheid wordt geschapen over de noodhulp, of hoe je die ook wilt noemen, die Nederland dit jaar kan geven?

Minister **Ploumen**: Die brief zeg ik graag toe.

De **voorzitter**: De heer Omtzigt heeft nog een opmerking.

De heer **Omtzigt** (CDA): Ik dank beide bewindspersonen voor hun inzet en de uitgebreide beantwoording. Ik wil de Minister van Buitenlandse Zaken aansporen om toch te streven naar een wapenembargo en om dat bij mevrouw Ashton onder de aandacht te brengen. Frankrijk heeft in de zomer namelijk wel degelijk aangegeven dat het wapens heeft geleverd die bij de oppositie terechtkwamen en dat het via Saudi-Arabië een uitgebreide wapendeal van ongeveer 3 miljard dollar met Libanon heeft gesloten om wapens terecht te laten komen in Syrië. Er is sprake van een oorlogssituatie. Bepaalde landen zoeken op dit moment de randen van de regels op. Het is goed om dat in de gaten te houden. Hetzelfde geldt voor de Turkse collega's. Als zelfs de Turkse pers, die op dit moment onder grote druk staat, openlijk erover bericht dat politieagenten die onderzoek doen naar illegale wapenleveranties van hun posten ontzet worden, is dat een zeer serieus signaal. Ik heb meerdere Turkse krantenberichten hierover gelezen. Die berichten staan ook in de Hürriyet, dus in normale Turkse kranten. Het gaat hierbij niet om kleine blaadjes. Dit gebeurt nu nog steeds, ook deze week. Gelet op wat er de afgelopen weken is gebeurd, vertrouw ik de Turkse regering nog minder dan ik haar daarvoor al vertrouwde als het gaat om haar intenties om een democratische rechtsstaat te zijn, die op alle fronten vredelievend is. Ik vraag de bewindspersonen dus nogmaals om Turkije aan te spreken op dit punt.

Tot slot geef ik de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking de volgende aansporing. Libanon staat op omvallen. Het heeft een staatsschuld van 140%. Het zit in dezelfde categorie als Griekenland. 25% tot 30% van de bevolking van Libanon bestaat nu uit vluchtelingen, die voor een groot gedeelte van zaken gebruikmaken, terwijl het land zijn handelspartners kwijt is. We kunnen met zijn allen allerlei regels toepassen en denken dat we er met een paar miljoen zijn, maar daarmee zijn we er nog niet. Het zal de komende dagen niet lukken, ook niet in aanloop naar Genève 2, maar laten we proberen naar structurele oplossingen te zoeken voordat Libanon ook in elkaar klapt. Het is mooi dat het Hariri-Tribunaal nu eindelijk is begonnen, maar ik zou niet willen dat er een tweede tribunaal naast wordt gebouwd vanwege een oorlog die nog in Libanon zou moeten beginnen.

Minister **Timmermans**: De facto is er een wapenembargo, want geen enkele lidstaat levert wapens. Ik heb reeds tegen de Kamer gezegd dat ik met Ashton zal bespreken of het waarde heeft om dat nog eens te expliciteren. Het enige wat ik wil voorkomen is dat door dit te doen, sommige landen weer ruimte gaan claimen om eventueel toch wapens te leveren. Als dat gebeurt, is zo'n actie contraproductief. Ik tel mijn zegeningen. De facto is er een wapenembargo van de Europese Unie. Als we dat nog verder kunnen formaliseren, is dat prima. Ik doe dat echter met enige voorzichtigheid om te voorkomen dat er een contraire beweging ontstaat.

Er is gevraagd wanneer we over Turkije komen te spreken. Ik dacht dat wij binnenkort een overleg over Turkije hadden. Ik hoor dat dit niet het geval is. Dan ben ik abus, sorry. Ik denk dat er allerlei aanleidingen zijn om in het overleg dat ik in februari heb met mijn Turkse collega, over een hele reeks onderwerpen te spreken, waaronder Syrië en de visie van de Turkse regering op Syrië. We weten allemaal wat er op dit moment in Turkije

gebeurt en dat het allemaal op scherp staat. Dat moeten we ook goed in de gaten houden. Ik herhaal nog maar eens dat mijn stellige indruk is dat inmiddels in Turkije het besef breed wordt gedeeld dat men met die jihadistische groeperingen veel meer risico loopt dan dat men er baat bij heeft. Ik heb de indruk dat men een en ander aan het terugdringen is. Ik zal de ambassade in Ankara vragen om te rapporteren over hetgeen de heer Omtzigt signaleert. Als er aanleiding toe is, zal ik de Kamer hierover berichten.

De voorzitter: De heer Omtzigt heeft nog een vraag gesteld aan de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Minister Ploumen: De heer Omtzigt is net als ik en veel anderen terecht zeer bezorgd over de situatie in Libanon en overigens ook over de situatie in Jordanië. Libanon is zeker geen onderschoven kindje in termen van financiële bijdragen van de UN en anderen, en ook niet in termen van politieke betrokkenheid. Men houdt de situatie zorgvuldig in de gaten. Dat heb ik ook kunnen opmaken uit de gesprekken die ik bijvoorbeeld met een aantal EU-Commissarissen heb gevoerd. Ik vraag de heer Omtzigt om niet te doen alsof iedereen dat land vergeet. Dat is niet zo. Ik ga hier ook niet doen alsof het daar allemaal prima is geregeld en er niet meer zou kunnen gebeuren. Als we elkaar zo verstaan, dan zijn we het zeer met elkaar eens. Dan kan de heer Omtzigt ook erop rekenen dat ik aandacht zal blijven vragen voor die buurlanden en alle gemeenschappen van goedwillende en hartelijke mensen die hun burenen opvangen. Dat zal de komende jaren nog wel een uitdaging blijven. Ik zeg de heer Omtzigt graag toe dat ik die betrokkenheid ook de komende jaren zal blijven tonen, in gesprekken, maar ook in financiële zin.

De voorzitter: Ik herinner de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking graag nog even aan een vraag die ik namens de SP-fractie heb gesteld over de positie van kinderen. Het gaat over de verloren generatie die werd gesignaleerd en de positie van wezen, waar van de week nog aandacht voor is gevraagd door een groep Syriërs die de Kamer bezochten.

Minister Ploumen: De crisis is inmiddels zo hard dat iedereen extra kwetsbaar is geworden. Omdat de situatie zo volatiel is, hebben zowel de UN als ngo's oog voor degenen die extra kwetsbaar zijn. Heel veel kinderen zijn slachtoffer. Daarom is het goed dat ook de buurlanden enorme inzet plegen om kinderen zo veel mogelijk naar school te laten gaan. Ik heb dacht ik al in een eerder overleg gezegd dat er op veel scholen in Libanon in dubbele shifts wordt gewerkt. Er zijn dus twee rondes, namelijk 's morgens en 's middags. Er is dus absoluut aandacht voor. Ik ben op bezoek geweest bij een aantal programma's van UNICEF, met name in Libanon. Wij steunen UNICEF daar ook nadrukkelijk. Ik zal extra aandacht vragen voor de positie van wezen, want die groep is soms wat minder zichtbaar. Wezen worden immers vaak opgevangen door familie of burenen, maar daardoor worden ze misschien juist ook onzichtbaar. Ik zal daar bijvoorbeeld in het gesprek dat ik volgende week voer met Valerie Amos, maar ook in andere gesprekken, aandacht voor vragen.

De voorzitter: Collega's, zijn er nog onbeantwoorde vragen of hebt u nog opmerkingen die nu gemaakt moeten worden?

De heer Voordewind (ChristenUnie): Krijgen we nog een tweede termijn? Of kunnen er alleen nog vragen worden gesteld?

De **voorzitter**: Ik dacht dat ik, ter voorkoming van een tweede termijn, iedereen heel ruim de tijd had gegeven om vragen te stellen en opmerkingen te maken. Maar als u nog een opmerking wilt maken, ga uw gang, want er is nog genoeg tijd, mijnheer Voordewind.

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Ik heb nog een vervolgvraag voor de Minister van Buitenlandse Zaken. Ik stelde een vraag over de twee grote minderheden, de Koerden en de christenen, en de deelneming aan de conferentie op 22 januari. De Minister zei dat er een aantal Koerden en een aantal christenen zitten in de Syrische Nationale Coalitie. Dat klopt, maar zij zitten er op persoonlijke titel. Vier weken geleden is de Koerdische Nationale Raad opgericht. Dat zal de heer Van Bommel ook hebben meegekregen. In de Koerdische Nationale Raad zitten vijftien Koerdische politieke partijen. De bundeling waar de Minister zojuist over sprak, heeft dus vier weken geleden plaatsgevonden. Het grote signaal daarvan is: geef ons ook een stem bij de conferentie op 22 januari, want wij hebben ons verenigd. Hetzelfde geldt voor de christenen. Er zitten een aantal «losse christenen» op persoonlijke titel in. Er zitten hier ook een aantal losse christenen en die vertegenwoordigen ook een partij. Ze lopen los!

De heer **Ten Broeke** (VVD): Wat zegt dat over de herder?

(hilariteit)

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Die waakt over ons. Hoe kan ik ze noemen: liberale christenen, orthodoxe christenen, losse christenen? Wat zijn ze? Die «losse christenen» hebben zich verenigd in de Syriac National Council of Syria. Ze hebben hetzelfde signaal doen uitgaan. Ze hebben zich ook verenigd en hebben aan de internationale gemeenschap gevraagd: is het niet mogelijk om ons een stem te geven? Ik weet dat het wordt toegespitst op die twee partijen. Maar ook de Minister heeft zich afgevraagd hoe we bijvoorbeeld de vrouwengroepen een stem kunnen geven. Ik geef de Minister de suggestie van deze twee groepen mee, evenals de platforms die de vertegenwoordigingen nu hebben.

Minister **Timmermans**: Ik kan niet anders dan herhalen dat Brahimi, die de regie voert over deze besprekingen, zegt dat hij te maken wil hebben met het regime en met de coalitie. Beide kanten, met name de coalitie, roept hij op om zo pluriform mogelijk samengesteld te zijn. In dat kader kunnen we Brahimi nog steeds vragen om ervoor te zorgen dat dit ook materialiseert. Als we vinden dat dit onvoldoende is, bieden de fringe meetings, de ngo-meetings, nog ruimte om die stem door te laten klinken. Nederland heeft de volgende opdracht voor zichzelf geformuleerd. Wij zorgen ervoor dat vrouwen daar in ieder geval ook bij die ngo's aanwezig zijn. Uiteraard horen ze ook in de delegaties thuis. Dat geldt ook voor minderheden, christenen en Koerden. Ik weet niet zo goed wat die nieuwe groeperingen willen. Ik weet niet of ze apart aan tafel willen. Dat zal Brahimi nooit acceptabel vinden. Willen ze in de fringe meetings vertegenwoordigd zijn? Ik zie daar niet zo gauw een probleem. Dat moet kunnen. Als aan ons wordt gevraagd of we dat waar mogelijk willen faciliteren, zullen we dat zeker niet uit de weg gaan. Ik wil wel nadrukkelijk zeggen dat we nu eenmaal een positie rond vrouwen hebben opgebouwd. Die positie ga ik er niet voor opgeven. Ik zeg dat erbij, want dat is wel heel belangrijk. Stel dat wij in dit kader ook ruimte kunnen bieden aan Koerden of christenen en hen kunnen helpen, zonder mantelorganisaties van Assad aan een positie te helpen. Zulke organisaties zijn er immers ook uit die hoeken; daar moeten we eerlijk over zijn. Dat weet de heer Voordewind ook. Als we die ruimte echter kunnen bieden zonder naïef te worden, wil ik best kijken of we op dit punt behulpzaam kunnen zijn.

De **voorzitter**: Dan kunnen we komen tot een afronding van dit algemeen overleg.

De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking heeft toegezegd de Kamer een brief te sturen over de noodhulp die Nederland dit jaar zal geven in verband met Syrië, zodat daar ook naar de toekomst toe geredeneerd nadere besluiten of voorstellen over kunnen worden gedaan.

De Minister van Buitenlandse Zaken zal, als daar aanleiding voor is, de Kamer informeren over een mogelijke rol van Turkije bij wapenleveranties aan Syrische opstandelingen.

Ik dank de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de Minister van Buitenlandse Zaken.

Sluiting 22.16 uur.